پوختەی بنەماکانی ئیمان و ئیسلام

باسی حـــەج

< kurdish - كردي - كوردي >

دکتۆر عبد الله محمد أحمد الطيار

وەرگێرانی: ئومێد عمر علی
پێداچونەوەی: پشتیوان سابیر عەزیز

خلاصة الكلام في أركان الإيمان والإسلام

باب الحج

عبد الله محمد أحمد الطيار

ترجمة : أوميد عمر علي

مراجعة: بشتيوان صابر عزيز

باسی حــــەج

پێناسەی حەج :

حەج لە زمانەوانییدا : بە مانای مەبەست دێت .

لە زاراوەی شەرعناسەکانیشدا : بە واتای :مەبەستی حەج کردن و ڕۆشتن بۆ ماڵەکەی خودایە لەکاتێکی دیاریکراودا، بە نیەتی بەجێهێنانی مەناسیەکەکانی تەواف و هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە، و وەستان لە عەرەفە، و ئەرکانی و واجبەکانی تری[1].

بنەمای مەشروعیەتی حەج :

کۆمەڵە دەقێك لە قورئان و سوننەت بەڵگەن لەسەر فەرزیەتی حەج، هەروەها ئومەتی ئیسلامیش کۆدەنگن لەسەر فەرز بوونی حەج لەسەر موسڵمانان .

خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا فەرموویەتی:﴿وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلۡبَيۡتِ مَنِ ٱسۡتَطَاعَ إِلَيۡهِ سَبِيلٗاۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴾[2] واتا : خوای گەورە بڕیاریداوە و فەرزی کردووە لەسەر ئەو خەڵکانەی کە توانای (دارایی و تەندروستیان) هەیە حەج و سەردانی (بيت الحرام) بکەن ، هەرکەسێکیش باوەڕی بەو حەجە نەبێ, ئەوە باچاك بزانێ کە کافرو بێ باوەڕە، بەراستیی خوایش لەتەواوی خەڵکانی جیهان، نەك تەنها هەر لەوان، بێ نیازە .

بەڵگەش لە سوننەت ئەم فەرموودەیەیە : حديث عبد الله بن عمر (رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله ﷺ :{ بني الإسلام على خمس} وذكر منها الحج[3] واتا : عەبدوڵلای کوڕی عومەر (خوا لەخۆی و باوکی ڕازی بێت) ئەگێڕێتەوە و دەڵێت: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئاینی پیرۆزی

---

(1) سەیری : حاشية ابن عابدين: (454/2) ، حاشية الدسوقي: (2/2) الروض الربع: (500/3) بكه .

(2) سورة آل عمران : الآية 97.

(3) پێشتر تەخریج کراوە .

ئیسلام لەسەر پێنج بنەما دامەزراوە و وەستاوە، لە نێوان ئەو بنەمانەدا باسی حەجی کرد . هەروەها ئەم فەرموودەیەش : عن أبي هريرة ﷺ قال : خطبنا رسول الله ﷺ فقال : { أيها الناس قد فرض الله عليكم الحج فحجوا }، فقال رجل: أكل عام يا رسول الله؟ فسكت رسول الله ﷺ حتى قالها ثلاثا، فقال رسول الله ﷺ : { لو قلت نعم لوجبت ولما استطعتم}[4] واتا : ئەبو هورەیرە (خوای لێ ڕازی بێت) دەڵێت : پێغەمبەری خوا ﷺ ووتاری بۆ دەداین، و فەرمووی: ئەی خەڵکینە خوای گەورە حەجی لەسەر فەرز کردون، بۆیە حەجی ماڵی خوای گەورە بکەن، پیاوێك ووتی: ئایا هەموو ساڵێك ئەی پێغەمبەری خوا؟ پێغەمبەری خوا ﷺ بێدەنگ بوو، تا ئەو کاتەی کابرا سێجار ئەو پرسیارەی کردەوە، ئەمجا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەگەر بهاتایە بموتایە بەڵێ هەموو ساڵێك، ئەوا لەسەرتان فەرز دەبوو، ئێوەیش نەتاندەتوانی .

لەم بارەیەشەوە بەڵگە گەلێکی زۆر هەن لە قورئان و سوننەتدا بۆیە تەنها هێندە بەسە .

زانایانیش لەزۆر جێگادا باسی کۆدەنگی ئوممەتی ئیسلامیان کردووە لەسەر فەرزیەتی حەج، یەکێك لەو زانایانەی کە کۆدەنگی باس کردووە، ئیمامی کاسانی حەنەفی[5]، وابن قودامەی مەقدیسی حەنبەلیەکانە[6].

فەزڵەکانی حەج :

حەجی ماڵی خوای گەورە کۆمەڵێك فەزڵی گەورە و مەزنی هەیە، کە دەقەکانی قورئان و سوننەت ڕوونیان کردونەتەوە، ئێمە تەنها لیرەدا ئاماژە بە هەندێکیان دەکەین، لەوانەیش :

1) حەجی ماڵی خوای گەورە، دەبێتە هۆی سڕینەوەی هەرچی تاوان و گوناهی پێشووترە لە شیرك وبێباوەڕی وتەواوی گوناهەکانی تر، ئەگەر بەندە بەڕاست و دروستی تەوبەی کردبێت لەهەموو ئەو تاوان و گوناهانە، ئەویش بە بەڵگەی ئەم فەرموودەیە : عن عمرو بن العاص ﷺ قال : .. فَلَمَّا جَعَلَ اللَّهُ الإِسْلاَمَ فِى قَلْبِى أَتَيْتُ النَّبِىَّ ﷺ فَقُلْتُ ابْسُطْ يَمِينَكَ فَلأُبَايِعْكَ، فَبَسَطَ يَمِينَهُ - قَالَ - فَقَبَضْتُ يَدِى، قَالَ « مَا لَكَ يَا عَمْرُو ». قَالَ قُلْتُ أَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِطَ. قَالَ :« تَشْتَرِطُ بِمَاذَا » قُلْتُ أَنْ يُغْفَرَ لِى، قَالَ « أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الإِسْلاَمَ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ وَأَنَّ الْهِجْرَةَ تَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهَا وَأَنَّ الْحَجَّ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ ؟ »[7] واتا : عەمری

---

[4] رواه مسلم في الحج، باب فرض الحج والعمرة مرة في العمر (3322)

[5] بدائع الصنائع : (118/2).

[6] المغني : (6/5).

[7] رواه مسلم في الإيمان، باب كون الإسلام يهدم ما قبله (121)

کوڕی عاص (خوای لێ ڕازی بێت) دەڵێت : کاتێك خوای گەور نووری ئیسلامی خستە ناو دڵمەوە، هاتم بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ، ووتم : دەست ڕاستم بدەرێ با بەیعەتت پێ بدەم، پێغەمبەریش ﷺ دەستی ڕاستی هێنا، عەمر دەڵێت : پێغەمبەری خوا ﷺ دەستی گرتم و فەرمووی : چیت دەوێت ئەی عەمر ؟ ئەڵێت منیش ووتم : ئەمەوێت مەرجێك دابنێم، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: چی مەرجێك ؟ ئەڵێت ووتم : خوای گەورە لەگوناهەکانم خۆش بێت، ئەمجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئایا نازانیت کە هەر کەسێك هاتە ناو ئیسلامەوە ئیتر هەرچی تاوان و گوناهی هەیە دەسڕێتەوە، وە کۆچکردن لە پێناو خوای گەورەدا دەبێتە هۆی سڕینەوەی هەرچ گوناهی پێشووترە، هەورەها حەجی ماڵی خوای گەورە کردنیش دەبێتە هۆی سڕینەوەی هەرچی گوناهو تاوانێکە پێش خۆی .

2) ئەو کەسەی حەج دەکات، بەو شێوەیە دەگەڕێتەوە، وەك مناڵێکی تازە لەدایك بووی لێ دێت، کەهیچ گوناهو تاوانێکی نییە، بەڵگەش بۆ ئەمە : **عن أبي هريرة ﷺ قال : قال رسول الله ﷺ : { من حج هذا البيت فلم يرفث ولم يفسق رجع كيوم ولدته أمه}** [8] واتا : ئەبو هورەیرە (خوای لێ ڕازی بێت) دەڵێت : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : هەرکەسێك حەجی ماڵی خوای گەورە بکات و قەسەی خراپ و کاروکردەوەی نا بەجێی لێ نەوەشێتەوە، وەك ئەو مناڵەی لێ دێت کە تازە لەدایك بووە .

3) حەج جۆرێکە لە جۆرەکانی جیهاد و تیکۆشان لە پێناوی خوای گەورەدا، بگرە باشترین جۆری جیهادیشە، ئەویش بە بەڵگەی ئەم فەرموودەیە : **عن عائشة (رضي الله عنها) قالت: قلت: يا رسول الله! نرى الجهاد أفضل الأعمال؛ أفلا نجاهد؟ قال: { لا، ولكن أفضل الجهاد حج مبرور}** [9] واتا : عائیشەی دایکی بڕواداران (خوای لێ ڕازی بێت) دەڵێت : ووتم : ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من وادەزانم کە جیهاد و تیکۆشان باشترین کاروکردەوەی چاکەیە، ئایا ئێمەش جهاد نەکەین ؟ فەرمووی: نەخێر، بەڵکو باشترین جهاد و تێکۆشان حەجێکی پاکوخاوێنە کە خوای گەورە لێتی گیرا بکات .

---

(8) رواه البخاري في المناسك، باب فضل الحج المبرور (1521)، ومسلم في الحج، باب فضل الحج والعمرة ويوم عرفة (3357)

(9) رواه البخاري في الجهاد، باب درجات المجاهدين في سبيل الله (2784).

4) بەدەستهێنانی گەورەترین سەرکەوتن وسەرفرازی، ئەویش بەهەشتی نەبڕاوەی هەتا هەتاییە، لەم بارەیەشەوە ئەم فەرموودەیە هاتووە، عن أبي هريرة ﷺ قال : قال رسول الله ﷺ { ..... والحج المبرور ليس له جزاء إلا الجنة } [10] واتا : ئەبو هورەیرە (خوای لێ ڕازی بێت) ئەگێڕێتەوە و دەڵێت : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : حەجێکی پاکوخاوێن کە لەبەر ڕەزامەندی خوای گەورە بێت هیچ پاداشتێکی نییە بەهەشتی نەبڕاوە نەبێت .

ئامانجەکانی حەج :

حەج چەند ئامانجێکی گەورە و مەزنی هەیە، کە خوای گەورە لەبەر ئەو ئامانجانە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلامدا دایناوە، ئێمەش ئەگەر بمانەوێت لێرەدا هەموو ئەو ئامانجانە بژمێرین ناتوانین، بۆیە تەنها ئاماژە بەچەند دانەیەکیان دەکەین، لەوانەیش :

1) حەج کردن بەجێهێنانی فەرمانی خوای گەورەیە، و بەدەمەوە چوونی ئەو بانگەوازەیە کە خوای گەورە داویەتی بە گوێی باوەڕداراندا، ئەمەش خۆی لە ملکەچیەکی تەواو لەبەرامبەر گوێڕایەڵی بۆ فەرمانەکانی خوای گەورەدا دەبینێتەوە .

2) حەج پەیوەندیەکی بەهێزی هەیە بە گیانی سروش و وەحیەوە، چونکە حەرەمی پیرۆزی مەککە جێگای هاتنە خوارەوەی وەحی بووە بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، چەندێك موسڵمانان پەیوەست بن بەم خاکە پیرۆزەوە هێندەش پابەند دەبن بە جیلی یەکەمی ئیسلامەوە، ئەو جیلەی کە لە پێناو خوای گەورەدا جیهادیان کرد و تێکۆشان تاوەکو ئاینە پیرۆزەکەی ئیسلام بەسەر زەوی بگەیەنن .

3) حەج ڕاگەیاندنی یەکسانییەکی تەواوە لە نێوان خەڵکیدا، ئەویش بەوەی کاتێك دەبینیت کە هەموو حاجیان لە ڕۆژی عەرەفەدا بە یەك جۆر جل وبەرگەوە هەر هەموویان لەیەك شوێندا بەبێ جیاوازی ڕەنگ و ڕەگەز و زمان وەستاون، و دەستیان بەرز کردوەتەوە و لەخوای گەورە دەپاڕێنەوە کە لە گوناهەکانیان خۆش بێت .

4) حەج گیانی یەکترناسین و هاوکاری و ڕاوێژ و ڕاگۆڕینەوە لە نێوان موسڵماناندا بەهێز دەکات، ئەویش لە پێناو هەستانەوەی ئوممەتی ئیسلام و بەرزکردنەوەی پلە و پایەی پێشەوایەتی لە نێوان گەلاندا .

---

[10] رواه البخاري في العمرة في باب العمرة (1773) ومسلم في الحج باب فضل الحج والعمرة ويوم عرفة (1349).

مەرجەكانی حەج :

مەرجەكانی واجب بوونی حەج پێنجە :

1) ئیسلام، حەج لە بێباوەڕ وەرناگیرێت .

2) عەقڵ و ژیری، حەجی شێت دروست نییە، چونكە عەقڵ مەرجی ئەو تەكالیفانەیە كە خوای گەورە واجبی كردووە لەسەر مرۆڤەكان، لەبەر ئەوە شێت داوای بەجێهێنانی هیچ فەرز و واجبێكی لێ ناكرێت، بۆیە حەجیشی لەسەر واجب نییە .

3) باڵغ بوون، مناڵ پێش ئەوەی باڵغ بێت داوای بەجێهێنانی حەجی لێ ناكرێت، جا ئەگەر مناڵ حەجی كرد حەجەكەی صەحیح و دروستە، بەڵام جێگای حەجی ئیسلامی بۆ ناگرێتەوە ئەگەر باڵغ بـــوو .

4) ئازاد بێت، كەسێك بەندە و كۆیلە بێت حەجی لەسەر واجب نییە، ئەگەر هاتوو لە كاتی كۆیلایەتیەكەیدا حەجی كرد حەجەكەی صەحیح و دروستە، بەڵام ئەگەر دواتر ئازاد بوو لای زۆرێك لە زانایان دەبێت حەجی ئیسلامی بكاتەوە، لای هەندێكی تریان پێویست ناكات و حەجی واجبی لەسەر كەوتووە، ئەمەش ڕایەكی لاوازە چونكە كۆدەنگی زانایان هەیە لەسەر پێچەوانەكەی وەك (إبن المنذر) باسی كردووە .

5) توانا بوون، ئەمە مەرجی واجب بوونی حەجە، وەك خوای گەورە دەفەرموێت :﴿وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلْبَيْتِ مَنِ ٱسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ﴾[11] واتا : خوای گەورە حەجی ماڵەكەی خۆی واجب كردووە لەسەر ئەو كەسانەی توانایان هەیە .

مەبەست لە تواناش دوو جۆرە توانایە : جۆرێكیان پیاو و ژن تێیدا هاوبەشن، جۆرێكی تریان تایبەتە بە ژنانەوە .

بەشی یەكەم : ئەو جۆرەی كە پیاو و ژن تێیدا هاوبەشن، ئەمەش چوار لایەن دەگرێتەوە :

1) دەسەڵاتی ئەوەی هەبێت بە سواری یەكێك لە هۆیەكانی گواستنەوە بگاتە حەج، جا لە كۆندا ووشتر و ئەسپ و گوێدرێژ بووە، ئێستاش ئۆتۆمبیل و فڕۆكە و هەندێك شتی ترە، هەروەها

---

(11) سورة آل عمران : الآية 97.

توانای کڕین یان ئامادەکردنی خوارد و خواردنەوەی ئەو ماوەیەی هەبێت کە دەچێت و دەگەڕێتەوە بۆ ماڵی خۆی.

2) تەندورست بوونی لاشە و جەستە .

3) ئاسایشی ڕێگا و بان .

4) بتوانێت ڕێگا بکات .

بەشی دووەم : ئەو جۆرە توانایەی کە تایبەتە بە ژنانەوە، وەك ئاماژەمان پێدا کۆمەڵێك مەرج هەیە لە ئیسلامدا بەمەرج گیراوە بۆ توانا بوونی پیاوان و ژنان بۆ بەجێهێنانی حەج، لەگەڵ ئەوەدا ژنان دوو مەرجی تریان هەیە تاوەکو مەرجی توانا بوونیان تێدا بێتەدی، ئەوانیش :

1) مەرجی مەحرەم لەگەڵ بوونی .

2) ئەو ژنەی کە حەج دەکات نابێت لە عیدەی وەفاتی پیاوەکەیدا بێت .

ئەرکانەکانی حەج :

1) ئیحرام .

2) وەستان لە عەرەفە .

3) تەوافی ئیفاضە .

4) هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە .

هەرکەسێك یەکێك لەم ڕوکنانە واز لێ بهێنێت و نەیانکات، ئەوە حەجەکەی دروست و صەحیح نییە .

واجبەکانی حەج :

1) نیەتی ئیحرام هێنان بە میقات .

2) وەستان بەشەو لە عەرەفە بۆ ئەو کسانەی کە ڕۆژ هاتوون بۆی.

3) مانەوە تاوەکو نیوەی شەو لە موزدەلیفە شەوی قوربانی کردن، ئەگەر پێش ئەو کاتە گەشت بووە ئەوێ .

4) مانەوە بەشەو لە مینا لە ڕۆژانی (أيام التشريق)[12]

5) لێدانی بەرد لە هەر سێ جەمەرەکە یەك بە دوای یەکدا .

6) تاشین یان کوورت کردنەوەی مووی سەر .

7) تەوافی ویداع و ماڵ ئاوایی کردن، بۆ ئەو ژنانە نەبێت کە لە سوڕی مانگانەدا یان مناڵیان بووە[13].

8) هەدی ئەو حاجیەی کە حەجەکەی بە (تەمەتوع) یان (قیران) نیەت هێناوە .

هەرکەسێك بە دەست ئەنقەست یەکێك لەم واجبانە نەکات و تەرکیان بکات ئەوە سەرە ڕای ئەوەی گوناهبار دەبێت، ئەبێت بە سەر برینی ئاژەڵێك قەرەبوویان بکاتەوە، وە تەوبەی لی بکات و داوی لێخۆش بوونیش لەخوای گەورە بکات، بەڵام ئەوەی بە نەزانین یان بە لەبیرچوون تەرکی کردن و ئەنجامی نەدان ئەوە بە ئاژەڵ سەر برینێك قەرەبوو دەکرێتەوە .

گرنگترین سوننەتەکانی حەج :

1) خۆشۆردن و خۆ بۆن خۆشکردن و لەخۆ پێچانی دوو پارچە قوماشی سپی .

2) تەوافی هاتن (طواف القدوم) بۆ ئەو کەسەی کە نیەتی حەجی بە بێ عومرە، یان بە (قیران) هێناوە .

3) هەڵورە کردن لە سێ شەوتی یەکەمی تەوافی قدومدا، مەبەست لە هەڵورەکردن خێرا ڕۆشتن ونزیك کردنەوەی هەنگـــاوەکانە لەیەکتری.

---

[12] مەبەست لە(أيام التشريق) ڕۆژی یازدە و دوازدە و سیازدەی مانگی ذي الحجة یە، واتا دووەم ڕۆژ و سێهەم ڕۆژو و چوارەم ڕۆژ جەژنی قوربان .

[13] سەیری شروط الاستطاعة في "أحكام القرآن" لابن العربي: (288/1)، و" الجامع لأحكام القرآن" للقرطبي: (148/4) و" أضواء البيان" للشنقيطي: (74/5) بکە .

4) (الاضطباع) واتا : ناوەڕاستی پارچە ئیحرامی ڕیداء لەژێر بن باڵی ڕاستەوە بهێنیتەوە و بیدەی بەسەر شانی چەپتدا .

5) مانەوە لە مینا شەوی عەرەفە، کە ڕۆژەکەی بە (یوم التروية) ناسراوە .

6) دەست کردن بە ووتنەوەی ذیکری (لبيك اللهم لبيك، لبيك لاشريك لك لبيك، إن الحمد والنعمة لك والملك، لاشريك لك) لەکاتی نیەتی هێنانی ئیحرامەوە هەتاوەکو بەرد گرتنە جەمەری (العقبة) لە یەکەم ڕۆژی جەژن .

7) کۆکردنەوەی نوێژی مەغریب و عیشا بە دواخستن لە موزدەلیفە.

8) وەستان لە موزدەلیفە لە (المشعر الاحرام) لە بانگی بەیانیەوە تاوەکو دونیا ڕوناك دەبێتەوە، ئەگەر توانرا .

هەرکەسێك یەکێك لەم سوننەتانەی لەبیر چوون یان نەی کردن ئەگەر بەدەست ئەنقەستیش بێت هیچ شتێکی لەسەر واجب نابێت، بەڵام باشتر وایە مرۆڤ لەم سوننەتانەدا شوێن پێی پێغەمبەری خوا ﷺ هەڵبگرێت و ئەو چۆنی کردووە ئەمیش وا بکات .

کات و جێگاکانی نیەتی ئیحرام هێنان بەحەج :

ئەو کات و جێگایانەی کە ئیحرامیان لێ دەبەسترێت و نیەتیان لێ دەهێنرێت بۆ حەج و عومرە دوو جۆرن :

ئەوکاتانەی کە ئیحرامیان بە حەج لێ دەبەسترێت تایبەتە بە حەج جگە لە عومرە، ئەویش بریتیە لە مانگی شەوال و ذي القعدة و دە ڕۆژی یەکەمی مانگی ذي الحجة، وەك خوای گەورە فەرموویەتی :﴿ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌ ۚ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي ٱلْحَجِّ﴾[14] واتا : حەج لە چەند مانگێکی دیاریکراودایە و (خۆی بۆ ئامادە دەکرێت و نیەتی لێدەهێنرێت) جا ئەوەی کە لەو مانگانەدا دەستبەکار بوو و بڕیاریدا حەج بکات، ئەوە دەبێت نزیکی هاوسەری نەکەوێت و قسەی نابەجێ و گوناهو موجادەلە و گوفتاری نادروست ئەنجام نەدات لە کاتی حەجکردندا .

---

(14) سورة البقرة : الآية 197.

بەڵام عومرە کردن کاتێکی دیاری کراوی نییە، لە هەر مانگێك لە مانگەکانی ساڵدا وویستت دەتوانیت عومرە بکەیت .

جێگاکانی نیەتی ئیحرام هێنان :

ئەو جێگایانەی نیەتی ئیحرامیان لێ دەهێنرێت، حەج و عومرەیش دەگرێتەوە :

مەبەستیش لێی ئەو سنورانەیە کە دروست نییە حاجی یان عومرەکار لێیانەوە تێپەڕ بکات بە بێ نیەتی ئیحرام هێنان، ئەو جێگایانەیش بریتین لە :

1) (ذو الحليفة) جێگای نیەتی ئیحرام هێنانی خەڵکی مەدینەیە .

2) (الجحفة) جێگای نیەتی ئیحرام هێنانی خەڵکی شام و میصر و مەغریبە .

3) (قرن المنازل) جێگای نیەتی ئیحرام هێنانی خەڵکی نەجدە، کە ئێستا بە (السيل الكبير) ناو دەبرێت .

4) (يلملم) جێگای نیەتی ئیحرام هێنانی خەڵکی یەمەنە .

5) (ذات عرق) جێگـای نیەتی ئیحرام هێنانی خەڵکی عێراق و ڕۆژهەڵاتە .

هەندێک بابەتی گرنگ سەبـارەت بەو جێگایانەی ئیحرامیان لێ دەبەسترێت:

بابەتی یەکەم : ئەو جێگایانەی کە باسمان کردن، جێگای نیەتی ئیحرام هێنانی خەڵکی ئەو شوێنانەن کە ئاماژەمان پێدان، وە جێگای نیەتی ئیحرام هێنانیشن بۆ هـەر کـەسێك لـەو جێگایانەوە بە نیەتی حەج یان عومرە تێپەڕ دەکات .

بابەتی دووەم : هەر کەسێك ماڵی لەخوار ئەو جێگایانە بێت کە ئاماژەمان پێدان، ئەوە هەر لەماڵەکەی خۆیەوە نیەتی ئیحرام دەهێنێت بۆ حەج یان عومرە، وە هەر کەسێکی خەڵکی مەککەیش وویستی حەج بکات ئەوە هەر لەماڵەکەی خۆیەوە نیەت دەهێنێت و ئیحرام دەبەستێت، هیچ پێویست بەوە ناکات بۆ حەج کردن بچێت بۆ جێگاکانی ئیحرام بەستن، بەڵام بۆ عومرە کردن دەبێت بچێت بۆ (التنيعم) یان بۆ نزیکترین جێگایەك کە لە سنوری حەرەم دەربچێت .

بابەتی سێهەم : هەر کەسێك بە فڕۆکە سەفەری کرد بۆ حەج، ئەوە دەبێت لە ئاسمانەوە لەو کاتەی کە بەسەر یەکێك لەو جێگایانەدا تێیپەڕ دەکات نیەتی ئیحرام بهێنێت و ئیحرامەکەی

ببەستێت، دروست نییە ئیحرامەکەی دوابخات و لەفڕۆکەخانەی جدە نیەت بهێنێت و ئیحرامەکەی ببەستێت، هەروەك چۆن هەندێك خەڵك وا دەکەن، چونکە جدە جێگای نیەتی ئیحرام بەستنی هیچ وڵاتێك نییە جگە لە خەڵکی جدە خۆی نەبێت، بۆیە هەر کەسێك نیەتی ئیحرام هێنانی دواخست و لە جدە ئیحرامەکەی بەست ئەوە یەکێك لە واجبەکانی واز لێهێناوە، و دەبێت ئاژەڵێك سەر ببڕێت و دابەشی بکات بەسەر هەژارانی شاری مەککەدا .

بابەتی چوارەم : هەرکەسێك لەو جێگایانەی کە باسمانکردن تێپەڕی کرد و نیەتی ئیحرامی نەهێنا، ئەوە دەبێت بگەڕێتەوە بۆ ئەوەی لەو جێگایانەوە نیەتی ئیحرام بهێنێت، خۆ ئەگەر هاتوو نەگەڕایەوە بۆیان دەبێت فدیەیەك بدات .

مەناسیەکەکانی حەج :

یەکەم : ئیحرام .

ئیحرام یەکەم ڕوکنە لە ئەرکانەکانی حەج، مەبەستیش پێی نیەت هێنانە بەچوونە ناو مەناسیکەکانی حەج، وە پێی دەوترێت ئیحرام چونکە مرۆڤی موسڵمان بەو نیەتەی هەموو ئەو شتانەی کە پێش چوونە ناو ئیحرام حەڵاڵ بوون بۆی لەسەری قەدەغە دەکرێت، وەك ژنهێنان و بەشوودان، و بۆنی خۆش لەخۆدان، و نینۆك کردن، و موو لەخۆ کردنەوە لە هەر بەشێکی جەستە بێت، یان لەبەرکردنی جلوبەرگی دوراو و هەندێکی شتی تر کە پێش ئیحرام حەڵاڵ و ڕێگا پێدراوە، بەڵام لەگەڵ چوونە ناو ئیحرام لەسەر حاجی قەدەغە دەکرێن.

جۆرەکانی نیەتی ئیحرام هێنان :

جۆرەکانی ئیحرام سێ جۆرە :

یەکەم : التمتع : مەبەست پێی ئەوەیە لە مانگەکانی حەجدا نیەتی عومرە کردن بهێنیت، و پاشتر نەگەڕێیتەوە بۆ ووڵاتی خۆت، دوای ئەوەی لە عومرە کردن بوویتەوە و تەحەلولت کرد، هەر لەو ساڵەدا و ڕۆژێك پێش چوون بۆ عەرەفە نیەتی حەج بهێنیت، نیەت هێنانەکەشی بەم شێوەیە دەبێت، بڵێ : (لبيك عمرة متمتعا بها إلى الحج) واتا : ئەی خوایە نیەتم هەیە و هاتووم بەدەم بانگەوازەکەی تۆوە و عومرە دەکەم، لەدواییدا تەحەلول دەکەم و پاشان نیەتم هەیە حەجیش بکەم، یان دەتوانێت سەرەتا تەنها نیەتی عومرە بهێنێت وبڵێ (لبيك عمرة)، دواتر ڕۆژێك پێش عەرەفە لەجێگاکەی خۆیەوە ئیحرامەکانی لەخۆی بئاڵێنێت و نیەتی حەج بهێنێت و بڵێ : (لبيك حجا) .

دووەم : القران : مەبەست پێی ئەوەیە حەج و عومرە پێکەوە کۆ بکرێتەوە، واتا : هەر لەسەرەتاوە بەیەك نیەت و بەیەك سەفەر نیەتی بەجێهێنانی هەردووکیان بهێنێت و بڵێ : (لبیك عمرة و حجا) واتا : ئەی خوایە هاتووم بەدەنگ بانگەوازەکەی تۆوە و نیەتم هەیە عومرە و حەج پێکەوە دەکەم .

سێهەم : الافراد : مەبەست پێی ئەوەیە کە حاجی تەنها نیەتی بەجێهێنانی حەج بهێنێتو بڵێ : (لبیك حجا) واتا : ئەی خوایە هاتووم بەدەنگ بانگەوازەکەی تۆوە و نیەتم هەیە حەج دەکەم .

تێبینی : پێویستە لەسەر ئەو کەسەی کە نیەتی حەجی (تمتع و قران) دەهێنێت شەکێك سەر ببڕێت، یان حەوت لەسەریەکی مانگایەك، یان حەوت لەسەریەکی ووشترێك، واتا : مانگایەك یان ووشترێك دەکرێت بۆ حەوت حاجی سەر ببڕێت، بەڵام ئەو کەسەی حەجی (ئیفراد) دەکات هەدی لەسەر واجب نییە، واتا : واجب نییە لەسەری ئاژەڵ سەر ببڕێت، خۆ ئەگەر کردی ئەوە کارێکی باشی ئەنجامداوە .

واجبەکانی ئیحرام :

ئیحرام دوو واجبی هەیە :

یەکەم : نیەت هێنان لە میقات، واتا : لەو جێگایانەی کە باسمانکردن، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ خۆی وایکردووەو و فەرمانیشی کردووە بە موسڵمانان وابکەن .

دووەم : لەبەر نەکردنی هەموو جلوبەرگێکی دوراو بۆ پیاوان، مەبەست لەجلوبەرگی دوراویش وەك شەرواڵ و فانیلە و کراس و شۆرت و هتد ... مەبەست لەوە نییە کە تەقەڵی پێوە نەبێت، چونکە ئەگەر ئیحرامێك لە ئیحرامەکان دڕابوون مرۆڤ دەتوانێت بیاندورێتەوە.

ئەگەر هاتوو کەسێك یەکێك لە قەدەغەکراوەکانی ناو ئیحرامی ئەنجامدا، ئەوە دەبێت فدیەیەك بدات، ئەویش بە ئارەزووی خۆی یەکێك لەم سێ شتە ئەنجام دەدات، یان سێ ڕۆژ بەڕۆژوو دەبێت، یان خواردنی شەش هەژاری مەککە دەدات، یان شەکێك سەر دەبڕێت و دابەشی دەکات بەسەر هەژارانی شاری مەککەدا، ئەویش بۆ قەرەبوو کردنەوەی ئەو کارە یاساغەیە کە ئەنجامی داوە .

سوننەتەکانی ئیحرام :

1) خۆشۆردن، هەرکەسێك دەیەوێت نیەتی ئیحرامی بهێنێت سوننەتە خۆی بشوات، تەنانەت سوننەت بۆ ئەو ئافرەتانەشی کە لە سوڕی مانگانەدان، یان تازە منداڵیشیان بووە .

2) سوننەتە نینۆنەکانت بکەیت، و مووی بنباڵت هەڵبکەنیت، وسمیڵت کورت بکەیتەوە و مووی بەر ئەگەر هاتبوو بتاشرێت .

3) بۆنی خۆش لەخۆدان پێش نیەت هێنانی ئیحرام و لەخۆ ئاڵاندنی دوو پارچەکەی ئیحرام .

4) سوننەتە ئەو دوو پارچە قوماشەی لەخۆتی دەئاڵانیت دوو پارچە قوماشی سپی خاوێن بن .

5) دەست کردن بە تەلبیە کردن، واتا ووتنەوەی ذیکری (لبيك اللهم لبيك لبيك لاشريك لك لبيك إن الحمد والنعمه لك والملك، لاشريك لك) پاش ئەوەی نیەتی ئیحرامت هێنا تاوەکو دەست دەکەیت بە تەواف کردن، بەڵام پیاوان دەبێت ڕەچاوی هێمنی ناو خەڵك بکەن هێندە دەنگ بەرز نەکەنەوە ببن بە مایەی ئیزعاجکردنی خەڵکانی تر، ژنانیش دەبێت تەنها هێندە دەنگ بەرز بکەنەوە کە خۆیان گوێیان لە دەنگی خۆیان بێت .

قەدەغەکراوەکانی ناو ئحیرام :

یەکەم : ئەو شتانەی بۆ پیاوان و ژنانیش قەدەغەن لەکاتی ئیحرامدا :

1) لابردنی مووی سەر و مووی تەواوی لاشەیان، جا بە تاشیین بێت، یان بە هەڵکەندن بێت .

2) نینۆك کردنی دەست و قاچەکان .

3) بەکارهێنانی بۆنی خۆش پاش نیەت هێنانی ئیحرام، جا بەکارهێنانی بۆ قوماشی ئیحرامەکان بێت، یان دانی ئەو بۆنە بێت لەلاشەت .

4) چوونە لای خێزان و جیماع کردن لەگەڵی، یان هەر شتێکیش سەر بۆ جیماع کردن بکێشێت وەك دەست بۆ بردن و ماچ کردن و سەیر کردنی بە شەهوەتەوە، هەروەها ژنهێنان و بەشوودان قەدەغەیە لەناو ئیحرامدا .

5) لەدەست کردنی دەستکێش .

6) ڕاوکردن، مەبەست پێی کوشتنی ئاژەڵی کێویە .

دووەم : ئەو شتانەی کە تەنها لەسەر پیاوان قەدەغەن :

1) لەبەرکردنی جلوبەرگی دوراو، مەبەست لە دوراو جلوبەرگێکە بدورێت بۆ ئەندامەکانی لاشەی مرۆڤ، وەك شەرواڵ و کراس و فانیلە و شۆرت و هاوشێوەکانیان .

2) داپۆشینی سەر بەشتێکی کە بنووسێت بەسەرەوە، وەك لەسەر کردنی عەمامە و مێزەرە، و شماغ، و کڵاو، و هاوشێوەکانیان .

سێهەم : ئەو شتانەی تەنها بۆ ئافرەتان قەدەغەن :

پەچە کردن (نقاب) مەبەست لە نقاب ئەو پارچە قوماشەیە کە دوو کونی تێدا بۆ چاوەکان و ژنان بەکاری دەهێنن بۆ داپۆشینی ڕوومەتیان، لەبەر ئەوە ئافرەتێك کە لە ئیحرامدا بوو نابێت بەم نیقابە ڕوومەتی دابپۆشێت، خۆ ئەگەر لەبەر کەسانی ناموحەرەم وویستی دەم و چاوی داپۆشێت دەتوانێت بە سەر پۆشێك ڕوومەتی خۆی داپۆشێت[15].

دووەم : تەلبیە کردن .

مەبەست لە تەلبیە کردن ئەوەیە حاجی یان عومرەکار بڵێت : **(لبيك اللهم لبيك لبيك لاشريك لك لبيك إن الحمد والنعمه لك والملك، لاشريك لك) .**

حوکمی تەلبیە کردن : سوننەت لە پاش نیەت هێنان دەست بکرێت بە ووتنەوەی ئەم ذیکرە تا ئەو کاتەی حاجی یان عومەرکار دەست دەکات بە تەواف کردن .

سێهەم : تەوافکردن .

مەبەست لە تەوافکردن ئەوەیە (حجر الاسود) بەردە ڕەشەکە بخەیتە لای چەپتەوە و حەوت جار بسوڕێیتەوە بەچوار دەوری کەعبەدا بە نیەتی پەرستنی خوای گەورە، سەرەتاش لە ڕوکنی (حجر الاسود) بەردە ڕەشەکەوە دەست پێ دەکات، و کۆتاجاریش هەر لەوێ کۆتایی پێ دێت .

---

[15] سەیری في ذلك بدائع الصنائع (183/2)، بداية المجتهد (375/4)، المجموع للنووي (249/6) ، المغني (53/5) بکە .

حوکمی تەوافکردن :

تەوافکردن و سوڕانەوە بە چوار دەوری کەعبەدا بە پێی جۆرکانی حوکمەکانشی جیاوازە :

یەک : تەوافی قدوم و کاتی گەیشتە مەککە، هەر کەسێك هاتە شاری مەککە و نیەتی بە حەجی ئیفراد یان بە حەجی قیران هێنابوو، تەوافی قدوم بۆی سوننەتە، و فەرز نییە .

دوو : تەوافی ئیفاضە، ڕوکنێکە لە ئیرکانەکانی حەج، بەشێوەیەك حەج بەبێ ئەم تەوافە دروست نییە .

سێ : تەوافی عومرە، ڕوکنێکە لە ئەرکانەکانی عومرە کردن، ئەگەر نەکرا عومرەکە دروست نابێت .

چوار : تەوافی ویداع وماڵئاوایی کردن، یەکێکە لە واجبەکانی حەج و ئەگەر هاتوو نەکرا دەبێت بە سەربڕینی شەکێك قەرەبوو بکرێتەوە .

مەرجەکانی تەوافکردن :

1) نیەت هێنان لەسەرەتای دەستکردن بە تەواف .

2) بۆ تەوافی ئیفاضە مەرجە کاتەکەی هاتبێت، کاتەکەشی لەسەر ڕای سەحیح لەپاش نیوەی شەوی ڕۆژی قوربانەوەیە، کۆتاییەکەشی لای جمهوری زانایان ئەوەیە تەوافی ئیفاضە کاتی کۆتایی نییە، لەبەر ئەوە ئەگەر هاتوو ماوەیەکی درێژیش دواخرا بەڵام پاشان تەوافی کرد، تەوافەکەی دروستە و حەجەی تەواوە .

3) پاکی لە بێ دەست نوێژی و لەشگرانی، واتا ، ئەو کەسەی تەواف دەکات دەبێت لەشی گران نەبێت و دەست نوێژیشی هەبێت .

4) داپۆشینی عەورەت .

5) تەواف کردن دەبێت لەناوەوەی مزگەوتی حەرام بێت .

6) تەواف دەبێت بە چوار دەوری کەعبەدا بێت، بۆیە دروست نییە حاجی یان عومرەکار لە ناوەوەی حجری ئیسماعیل تەواف بکات، ئەگەر وای کرد، تەوافەکەی دروست نییە، دەبێت بیکاتەوە .

7) دەبێت کەعبە بخاتە لای چەپەوە وئەمجا تەوافەکەی بکات، چونکە ئەگەر هاتوو خستیە لای دەستی ڕاستیەوە و بە پێچەوانەوە سوڕایەوە، تەوافەکەی دروست نییە .

8) دەبێت لە (حجر الاسود) ـەوە دەست پێ بکات و هەر لە (حجر الاسود) یشەوە کۆتایی پێ بهێنێت، خۆ ئەگەر هاتوو لە غەیری (حجر الاسود) ـەوە دەستی پێکرد ئەوا ئەو شەوتەی بۆ ناژمێررێت تا دەگاتەوە لای (حجر الاسود) ئەمجا لەوێەوە بۆ دێتە ژماردن .

9) دەبێت ژمارەی ئەوشەوتانەی کە بە چوار دەوری کەعەبدا دەسورێتەوە حەوت شەوت بێت .

10) دەبێت ئەو شەوتانە تەواف یەك لەدوای یەك بن، مەگەر لەبەر هاتنی کاتی نوێژ، یان لەبەر ماندوو بوون نەبێت، لەم کاتەدا دروستە نوێژەکەت بکەیت و ئەمجا شەوتەکانی تر تەواو بکەیت، یان ئەگەر ماندوو بوویت، دروستە پشویەکی بۆ بدەیت و پاشان تەواوی بکەیت .

سوننەتەکانی تەوافکردن :

1) (الرمل) هەڵوڕەکردن، مەبەستیش لە هەڵوڕە کردن ئەوەیە کە لە سێ شەوتی یەکەمی تەوافی (قدوم) دا هەنگاوەکانت لەیەکتری نزیك بکەیتەوە وکەمێك بەخێرای بڕۆیت، ئەمەش تەنها بۆ پیاوان سوننەتە، و ژنان نابێت بەم شێوەیە بکەن .

2) (الاضبطباع) واتا : ئەو پارچە ئیحرامەی کە بە (الرداء) ناسراوە چمکێکی لەبن باڵی ڕاستەوە بهێنیتەوە بیدەیت بە سەر شانی چەپتدا.

3) ماچکردنی (حجر الاسود) ئەگەر هاتوو بۆت کرا و نەبوویت بە مایەی ناڕەحەت کردنی کەسانی دیکە، وە ئەگەر نا تەنها بەدەستی ڕاستت ئاماژەی بۆ بکە .

4) قسـە نەکردن لەکاتی تەواف کردندا، مەگەر لەبەر کارێکی پێویست نەبێت .

5) سوننەتە مرۆڤ سەرگەرمی ذیکر و نزا وپاڕانەوە بێت، چونکە کات و جێگایـەکی پیرۆزە، و خوای گەورە نزا و پاڕانەوەی بەندەکانی وەردەگرێت .

6) دەست هێنان بە ڕوکنی یەمانیدا، بەبێ ماچکردنی .

7) دوو ڕکات نوێژ کردن لە پشت (مەقامی ئیبراهیە) ـەوە پاش لێبوونەوە لە تەواف کردن .

چوارەم : هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە .

حوكمی سەعی نێوان صەفا و مەروە :

هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە ڕوكنێكە لە ڕوكنەكانی حەجكردن، بەشێوەیـەك حەجی كەس دروست نییە بەبێ هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە .

مەرجەكانی دروستی هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە ئەمانەی خوارەوەیە :

1) دەبێت لە دوای تەوافێكی ڕاست و دروستەوە بێت .

2) دەبێت ڕەچاوی تەرتیب بكرێتو بەشێوەیەك بێت یەكەمجار لەصەفاوە دەست پێ بكەیت و كۆتا جار لە مەروەوە كۆتایی پێ بهێنیت .

3) دەبێت هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە حەوت شەوتی تەواو بێت، بەشێوەیەك ڕۆشتنێك لە صەفاوە بە شەوتێك دەژمێرێت و هاتنەوەش لە مەروەوە بۆ صەفا بە شەوتێكی تر .

پێنجەم : وەستان لە عەرەفە :

حوكمی وەستان لە عەرەفە :

وەستان لە عەرەفە ڕوكنێكە لە ڕوكنەكانی حەج، بەشێوەیەك حەجی كەس دروست نییە بەبێ وەستان لە عەرەفە، لەم بارەیەشەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : { الحج عرفة } [16] واتا : حەج عەرەفەیە، مەبەست لە وەستان لە عەرەفە مانەوەیە لەوێ نەك وەستان بە پێوە .

مەرجەكانی وەستان لە عەرەفە :

1) دەبێت وەستان و مانەوە لە زەوی عەرەفە بێت، بۆ زیاتر ئاسانكاریش ئێستا كۆمەڵە تابلۆیەكی زۆر گەورە نووسراون كە سنوری عەرەفەی بۆ موسڵمانان و حاجیانی ماڵی خوا دیاری كردووە، لەبەر ئەوە پێویستە حاجیان ئاگاداری ئەوە بن مانەوەكەیان لە ناو زەوی عەرەفە بێت، چونكە مانەوە لە دەرەوەی سنوری عەرەفە حەجی حاجیان بەتاڵ دەكاتەوە، بۆیە لێرەدا دوو تێبینی دەخەینە بەردەم خوێنەری بەرێز :

---

(16) رواه أبو داود في المناسك، باب من لم يدرك عرفة (1949)، والترمذي في الحج، باب ما جاء في من أدرك الإمام يجمع (889) وصححه الألباني في الإرواء برقم (1064).

یەک : مانەوە لە شیوی عورنە و لەو مزگەوتەی پێی دەڵێن مزگەوتی ئیبراهیم یان مزگەوتی عورنە دروست نییە .

دوو : نەمیرە ناکەوێتە ناو سنوری عەرەفەوە، وە لە سنوری حەرەمیشدا نییە، بەڵام هێندە هەیە سونتەتە پاش هەڵهاتنی خۆر لە نەمیرەوە دابەزیت و پاشان بچیتە ناو عەرەفەوە .

بە نیسبەت مزگەوتی نەمیرەشەوە ڕووی پێشەوەی دەکەوێتە ناو عورنەوە کە بە عەرەفە ناژمێررێت، مزگەوتی نەمیرە ئەو مزگەوتەیە کە ئیمام ووتاری ڕۆژی عەرەفەی تێدا دەخوێنێتەوە، و بەشی دواوەی دەکەوێتە سنوری عەرەفەوە، کە ئێستا بە تابلۆی نوسراو ئەمە دەستنیشان کراوە.

2) دەبێت مانەوە لە عەرەفە لەو کاتەدا بێت کە دیاری کراوە بۆ مانەوە، کاتەکەشی ئەو کاتەیە کە ڕۆژ لە ناوەڕاستی ئاسمان لە نۆیەم ڕۆژی مانگی (ذي الحجة) لادەدات، وە کاتەکەشی بە سپێدەی بەیانی ڕۆژ قوربان کۆتایی دێت، جا هەر کەس پاش سپێدەی ڕۆژی قوربان هات بۆ عەرەفە، ئەوە حەجەکەی دروست نییە، لێرەشدا ئاماژە بەچەند تێبینیەکی گرنگ دەکەین :

یەک : هەرکەس بە ئەندازەی ساتێکی کەمیش لە عەرەفە بمێنێتەوە لە پاش لادانی خۆر لە ناوەڕاستی ئاسمانی ڕۆژ نۆیەمی مانگی (ذي الحجة) تاوەکو سپێدەی ڕۆژی قوربان کە دەکاتە ڕۆژی دەیەمی (ذي الحجة)، جا بە پێوە بێت یان بە دانیشتانەوە یان بە سوارییش بێت، حەجەکەی دروستە .

دوو : واجبە لەسەر ئەو کەسەی کە ڕۆژ ڕۆیشتوە بۆ عەرەفە تاوەکو پاش ئاوابوونی خۆر لەوێ بمێنێتەوە، وە دروست نییە پێش ئاوابوونی خۆر عەرەفە بەجێ بهێڵێت، جا ئەگەر پێش ئاوابوونی خۆر عەرەفەی بەجێ هێشت، حەجەکەی دروستە، بەڵام دەبێت شەکێك سەر ببڕێت .

سێ : هەرکەسێك پێش ئاوابوونی خۆر عەرەفەی بەجێ هێشت، بەڵام پاشان پێش سپێدەی ڕۆژی قوربان گەڕایەوە بۆ عەرەفە، حەجەکەی دروستە، و واجب نییە لەسەری هیچ خوێنێك بدات .

چوار : هەرکەس تەنها شەوی دەیەمی مانگی (ذي الحجة) لە عەرەفە بمێنێتەوە، حەجەکەی دروستە وهیچیشی لەسەر واجب نابێت.

3) ئەو کەسەی کە لە عەرەفە دەمێنێتەوە دەبێت لە ئیحرامدا بێت، مانەوەی کەسێك ئیحرامی نەبەستبێت و پاشـان بیەوێت نیەتی ئیحرام بهێنێت حەجی بۆ دروست نییە .

حوكمی ئەو كەسەی كە لە عەرەفە نامێنێتەوە :

هەركەسێك مانەوەی عەرەفەی لەدەستچوو، ئەو كاتە حەجەكەی دەگۆڕێت بۆ عومرە، و تەواوی مەناسیەكەكانی تر كە پاش عەرەفە دێن، وەك مانەوەی شەو لە موزدەلیفە، و مانەوەی شەو لە مینا، و بەرد گرتنە جەمەرەكان هەر هەموویانی لەسەر هەڵدەگیرێت، تەنها تەواف و هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە دەكات لەگەڵ سەرتاشین یان كوورتكردنەوەی، بەڵام دەبێت بۆ ساڵانی تر قەزای ئەو حەجە فەوتاوەی بكاتەوە كە لەدەستی چوو بوو، لە هەمان كاتدا دەبێت شەكێكیش سەر ببڕێت، ئەگەر نەیتوانی سێ ڕۆژ لەحەج بەڕۆژوو دەبێت، و حەوت ڕۆژی تر كاتێك گەڕایەوە ناو ماڵ و منداڵی خۆی.

هەندێک بابەت پەیوەستن بە وەستانی عەرەفەوە :

بابەتی یەكەم : دروستە مانەوە لە عەرەفە ئەگەر پاكوخاوێنیش نەبێت، مەبەستیشمان لە پاكوخاوێنی ئەوەیە دروستە ئەگەر دەست نوێژیشت نەبێت لە عەرەفە بمێنیتەوە، هەروەها دروستە بۆ ئافرەتانێك كە لە سوڕی مانگانەدا یان تازە منداڵیان بووە لە عەفەرە بمێننەوە ومانەوەكەشیان دروستە و هیچی تێدا نییە، چونكە پاكوخاوێنی بەمەرج نەگیراوە بۆ مانەوە لە عەرەفە .

بابەتی دووەم : هەركەسێك بە خەوتووی لە عەرەفە بمێنێتەوە، مانەوەكەی دروستە وهیچ تێدا نییە، بەڵام ئەگەر هاتوو لەهۆش خۆی چووو زانایان لەم بارەیەوە ڕایان جیاوازە، ڕای پەسەند و دروستیش ئەوەیە كە مانەوەكەی دروستە .

سوننەتەكانی مانەوە لە عەرەفە :

1) خۆشۆردن بۆ مانەوە لە عەرەفە .

2) ڕۆشتن لە میناوە بۆ عەرەفە، پاش هەڵهاتنی خۆری ڕۆژی عەرەفە، ئەویش پاش ئەوەی ڕۆژێك پێشتر حاجیان سوننەت وایە لە مینا بمێننەوە كە بە (یوم التروية) ناسراوە .

3) سوننەتە ئیمام پاش ئەوەی خۆر لە ناوەڕستی ئاسمان لایدا ووتارێك پێش نوێژی نیوەڕۆ بخوێنێتەوە .

4) سوننەتە حاجیان نوێژی نیوەڕۆ و عەسر بە كۆكراوەیی و پێش خستن لەكاتی نوێژی نیوەڕۆدا پێكەوە ئەنجام بدەن .

5) زۆر یادی خوای گەورە کردن، و پاڕانەوە نزا و تەلبیە کردن.

6) کاتێك وویستی لە عەرەفە بەرەو موزدەلیفە بچێت زۆر بە هێواشی و لەسەر خۆی و ویقارەوە بڕوات، وە هەرکاتێکیش فرسەتی دەستکەوت و ڕێگا قەرەباڵەخ نەبوو هەنگاوەکانی خێراتر بکات .

7) بەدەم ووتنەوەی یادی خوای گەورە و ذیکری (لبيك اللهم لبيك، لبيك لا شريك لك لبيك، إن الحمد والنعمة لك والملك، لا شريك لك) عەرەفە بەجێ بهێڵێت .

ئەو شتانەی کە مەکروهن و باش نییە حاجی لەڕۆژی عەرەفە ئەنجامیان بدات :

1) باش نییە حاجی ڕۆژی عەرەفە بەڕۆژوو بێت، بەڵکو سوننەت وایە کە بەرۆژوو نەبێت، ئەمەش ڕای جمهوری زانایانی ئیسلامە .

2) پەلەکردن لەڕۆیشتن بەجۆرێك ببێت بەمایەی ئەزیەت و ئازاری خەڵکانی تر .

3) باش نییە نوێژی سوننەت کردن لە نێوان هەردوو نوێژی نیوەڕۆ و عەسر لە عەرەفە، ئەویش بە بەڵگەی فەرموودەکەی جابری کوڕی عەبدوڵڵا (خوای لێ ڕازی بێت) کە دەگێڕێتەوە و دەڵێت: « ... ثم أذن ثم أقام فصلى الظهر، ثم أقام فصلى العصر، ولم يصل بينهما شيئا »[17] واتا: پاشان بانگدەر بانگی دا، ئەمجا پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی نیوەڕۆی کرد، پاشان نوێژی عەسریشی کرد، وە هیچ نوێژێکی لە نێوانیاندا ئەنجام نەدا .

شەشەم : مانەوەی شەو لە موزدەلیفە :

مانەوەی شەو لە موزدەلیفە واجبێکە لە واجبەکانی حەج، هەرکەسێك بەجێی نەهێنێت دەبێت بە خوێنێك قەرەبووی بکاتەوە[18] بە بەڵگەی ئەو ئایەتە پیرۆزەی کە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿فَإِذَآ أَفَضۡتُم مِّنۡ عَرَفَٰتٖ فَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ عِندَ ٱلۡمَشۡعَرِ ٱلۡحَرَامِۖ﴾[19] واتا: هەر کاتێک لە عەرەفات دابەزین و گەڕانەوە، یادی خوا بکەن لەلای (مشعر الحرام) کە کێوێکە لە داوێنی مزدلفة یە .

---

[17] رواه مسلم بحديث رقم (1218) .

[18] بدائع الصنائع (135/2) ، المقنع (469/1).

[19] البقرة : 198.

هەروەها عروەی کوڕی مضرس فەرموودەیەکی گێڕاوەتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: {من شهد صلاتنا هذه ووقف معنا حتى ندفع، وقد وقف بعرفة قبلُ ليلاً أو نهاراً، فقد أتم حجه وقضى تفثه} واتا : هەرکەسێك لەم نوێژەماندا ئامادە بێت، وە لە عەرەفە لەگەڵماندا بوەستێت هەتا ئەو کاتەی لێی دەردەچین، لە عەرەفە وەستا پێش هاتنی شەو، یان بەڕۆژ، ئەوە حەجەکەی تەواو بووە و نوسوکەکانی بەجێهێناوە .

کاتی مانەوە لە موزدەلیفە :

کاتی مانەوە لە موزدەلیفە لە پاش ڕۆژئاوا بوونەوە دەست پێ دەکات هەتاوەکو هەڵهاتنی سپێدەی بەیانی، وە سوننەتە لە موزدەلیفە بمێنیتەوە تاوەکو دونیا ڕووناك دەبێتەوە، وە ئەو کەسانەی کە پیر و پەککەوتە و منالْ و ژنیان لەگەڵدایە ڕێگایان پێدراوە لە پاش نیوەی شەو لە موزدەلیفە دەربچن بۆ ڕەمی جەمەرەی (العقبة) .

حوکمی ئەو کەسەی کە شەو لە موزدەلیفە نەمێنێتەوە .

هەرکەسێك لەبەر بیانویەکی شەرعی بۆی نەکرا لە موزدەلیفە بمێنێتەوە، وەك ئەو کەسەی کە بۆی نەکرابێت لە عەرەفە بمێنیتەوە لە کۆتایی شەوەوە نەبێت، ئەوە هیچی لەسەر نییە ئەگەر لە موزدەلیفە نەمایەوە، بەڵام ئەگەر هاتوو هیچ بیانویەکی شەرعی نەبوو، لەسەر ڕای جمهوری زانایان دەبێت ئاژەڵێك سەر ببڕێت .

ئەو کارە سوننەت و مەشروعانەی لە موزدەلیفە ئەنجام دەدرێن :

1) سوننەتە حاجیان لە موزدەلیفە نوێژی مەغریب و عیشا بە کۆکردنەوە و دواخستن ئەنجام بدات، پێکەوە بە بانگێك و دوو قامەت بیانکات .

2) پاش ئەوەی حاجی شەو لە موزدەلیفە مایەوە مەشروعە لەیەکەم کاتیەوە نوێژی بەیانی ئەنجام بدات، پاشان بڕوات بۆ (مشعر الحرام) ولەوێ بوەستێت و دەست بکـات بە پاڕانەوە و نزاکردن ولەخودا پاڕانەوە.

حەوتەم : بەرد دان لە جەمەرەکان (ڕەمی جەمەرات) :

حوکمی بەرد دان لە جەمەرەکان:

جمهوری زانایان پێیان وایە بەرددان لە جەمەرەکان واجبە، وە هەرکەسێك ئەنجامیـان نەدات، یان هەندێکیان واز لێ بێهێنت، دەبێت ئاژەڵێك سەرببڕێت .

کاتی بەرد دان لە جەمەرەکان :

کاتی بەرددان لەجەمەرەی (العقبة) لەپاش هەڵهاتنی خۆری یەکەم ڕۆژی قوربان دەست پێ دەکات و بەردەوام دەبێت تاوەکو خۆرئاوابوون، بەڵام پیرویەککەوتە و ژن ومناڵ دەتوانن پاش ئەوەی کە لە دوای نیوەی شەو لە موزدەلیفە بەرەو مینا دەرچوون دەتوانن بەردەکانیان لە جەمەرەی (العقبة) بدەن .

بەڵام لە ڕۆژانی (أيام التشريق) دا کە دەکاتە ڕۆژی (یازدە و دوازدە و سیازدە) ی مانگی (ذي الحجة) ی کۆچی دەبێت لە پاش لادانی ڕۆژ لە ناوەڕاستی ئاسمان بەردەکان بدەن لە هەر سێ جەمەرەکە، دروست نییە پێش ئەو کـاتە بیهاوێژن، وە هەتا هەڵهاتنی سپێدەی بەیانی کاتەکەی بەردەوامە .

مەرجەکانی بەرد دان لە جەمەرەکان :

1) دەبێت بۆ هەر جەمەرەیەك حەوت بەرد بهاوێژرێت .

2) دەبێت ئەو حەوت بەردە بەحەوت جار بهاوێژرێت، واتا : ئەگەر هاتوو ئەو حەوت بەردەی هەموو بەجارێك هاوێشت، یان دوو بەردی بەیەکەوە، یان سێ بەردی بەیەکەوە هاوێشت، ئەوە تەنها بەیەك هاویشتن بۆی دێتە ژماردن .

3) دەبێت ئەو بەردانەی کە دەیهاوێژێت بکەونە ناو حەوزەکەوە، ئەگەر هاتوو نەکەوتنە ناو حەوزکەوە ئەوە بۆی ناژمێرێت و دەبێت لەبری ئەوە بەردێکی تر بهاوێژێتەوە .

4) دەبێت ئەو حەوت بەردە یەك لە دوای یەك بیانهاوێژێت و نێوانیان نەکەوێت، مەگەر کاتێك نەبێت لەبەر قەرەباڵەخی بۆی نەکرێت یەك لەدوای یەك بیانهاوێژێت، ئەو کاتە قەیدی ناکات،

چونکە خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ﴾[20] واتا : هێندەی دەتوانن لەخوابترسن و تەقوای خواتان هەبێت، هەروەها فەرموویەتی: ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَا﴾[21] واتا : خوای گەورە ئەرک ناخاتە سەر هیچ کەسێک مـەگەر بە قەدەر توانایی خۆی نەبێت .

5) دەبێت ڕەچاوی یەك لەدوای یەکی بەردەهاوێشتن بۆ جەمەرەکان بکرێت، واتا : سەرەتا لە جەمەرەی بچووك بدرێت پاشان لە ناوەند، ئەمجا لە گەورە .

حوکمی بریتی (وەکیل) گرتن بۆ بەرد دان لە جەمەرەکان :

1) دروستە بۆ لێپرسراوی منداڵ ئەگەر حاجی بوو، لەبری منداڵە حاجیەکەی بەردەکانی بهاوێژێت، ئەگەر ترسی قەرەباڵەخی هەبوو .

2) دروستە بۆ ئەو کەسەی کە لەبەر پیری، یان نەخۆشی، یان لەبەر سك پڕی، یان لەبەر هەر بیانویەکی شەرعی تر، کە ناتوانێت بەردەکانی بهاوێژێت، کەسێکی تر بکات بە بریکاری خۆی و بەردەکانی بۆ بهاوێژێت، بەڵام بەو مەرجەی ئەو بریکارە خۆیشی حەج بکات و لەپاش ئەوەی بەردەکانی خۆی هاوێشت بەردەکانی ئەویش بوەشێنێت[22].

سوننەتەکانی بەردهاوێشتنی جەمەرەکان :

1) باشتر وایە لەکاتی بەردهاوێشتن بۆ جەمەرەی (العقبة) مینا بخاتە دەستی ڕاستیەوە و شاری مەککە بخاتە لای دەستی چەپیەوە، خۆ ئەگەر ئەمـەی بۆ نەکرا ئەوا دروست لەهەر لایەکەوە بۆی کرا بەردەکانی بهاوێژێت .

2) بەردەکان با بە ئەندازەی دەنکە نۆکێك بن .

3) سوننەت وایە ئەو بەردانەی کە خەڵکی تر هاوێشتوونی کەسێکی تر نەیانهاوێژێتەوە، بەڵام ئەگەر هاتوو هاوێشتی جمهوری زانایان پێیان وایە قەیدی ناکات وهیچی لەسەر نییە .

4) ووتنی (الله أکبر) لەگەڵ هەموو بەردێك کە دەیهاوێژێت .

---

(20) سورة التغابن : الآية (16)

(21) سورة البقرة : الآية (268).

(22) کتێبی (الحج) ی دانەر : (لاپەڕە : 117).

5) کاتێك كه دەستی کرد به بەرد هاوێشتن بۆ جەمەرەی (العقبة) لەیەکەم ڕۆژی جەژن ئیتر واز بهێنێت له ووتنی (لبيك اللهم لبيك ....)

6) پاش بەردهاوێشتن بۆ جەمەری بچوك و ناوەند سوننەت وایە نزای زۆر بکات لەخوای گەورە و زۆر بپارێتەوە .

هەشتەم : سەرتاشین یان کوورتکردنەوەی :

حوکمی سەرتاشین یان کورتکردنەوەی :

سەرتاشین یان کوورتکردنەوەی , یەکێکە له واجبەکانی حەج، هەرکەسێك ئەنجامی نەدات دەبێت ئاژەڵێك سەر ببڕێت، بەڵگەش لەسەر ئەوەی کە سەرتاشین یان کوورتکردنەوەی واجبێکە له واجبەکانی حەج، خوای گەورە فەرموویەتی:﴿لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ﴾[23] واتا : بەویستی خوا دەچنەناو کەعبەی پیرۆزەوە، (عومرە بەجێدەهێنن) سەرەتان دەتاشن یان کورتی دەکەنەوەبێ ئەوەی ترس و بیمتان لەکەس هەبێت .

کاتی سەرتاشین :

کاتی سەرتاشین و کورتکردنەوەی لەو کاتەوە دەست پێ دەکات کە مرۆڤ له موزدەلیفە دەردەچێت بۆ مینا بۆ ڕەمی جەمەرەکان، وە دروستە دوای بخات بۆ کۆتا ڕۆژ لە ڕۆژەکانی (أيام التشريق)، بەڵام سوننەت وایە کە پاش ئەوەی ڕەمی جەمەرەی عەقبەی کرد لەیەکەم ڕۆژی جەژن و هەدیەکەی سەر بڕی ئەمجا سەری بتاشێت یان کورتی بکاتەوە، وەك خـــوای گەورە فەرموویەتی :﴿وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ﴾ [24] واتا : سەرتان مەتاشن، و ئیحرام مەشکێنن هەتا ئاژەڵی قوربانی و هەدیەکانتان نەگاتە جێگەی دیاریکراوی خۆی .

چەند بابەتێک دەربارەی سەرتاشین و کوورتکردنەوەی قژ :

بابەتی یەکەم : زانایان یەکڕان لەسەر ئەوەی کە سەرتاشێن باشترە لە کورتکردنەوەی .

(23) سورة الفتح : الآية 27.

(24) سورة البقرة : الآية 196 .

بابەتی دووەم : دروستە ئەو کەسەی کە حەجی (تەمەتوع) دەکات کاتێك کە عومرەکەی تەواو کرد قژی کورت بکاتەوە، و تاشینی دوابخات بۆ کاتی حەجەکەی، خۆ ئەگەر هاتوو نێوان عومرە و حەجەکەی درێژ بوو، بە شێوەیەك قژی سـەری جارێکی تر ڕەش دەبوویەوە، ئـەوا باشتر و خێرتر ئەوەیە کە بیتاشێت .

بابەتی سێهەم : ڕای پەسەندی زانایان ئەوەیە ئەگەر قژت کورت کردەوە یان تاشیت دەبێت هەمووی بگرێتەوە، نەك چەند تاڵە موویەکی لێ بکەیتەوە، یان لایەکی سەرت بتاشیت و واز لە لایەکی تری بهێنیت، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێك سەری تاشی هەمووی تاشی نەك هەندێکی .

نۆیەم : سەر بڕینی ئاژەڵ (ذبح الهدي) :

مەبەست لەم سەربڕینە :

مەبەست لە (ذبح الهدي) سەر بڕینی ئەو ئاژەڵەیە کە عومرەکار یان حاجی بە مەبەستی ڕەمەزامەندی و نزیك بوونەوە لەخوای گەورە سەری دەبڕێت، لە مـەڕ یان بزن یان ووشتر یـان گوێرەکە و مانگا .

جۆرکانی سەربڕینی ئاژەڵ (الهدي) :

ئەم ئاژەڵ سەربڕینە دەکرێت بەدوو بەشەوە :

1) سەربڕینی شوکر کردن : مەبەست لەسەربڕینی ئەو ئاژەڵەیە کە واجبە لەسەر حاجی (متمتع) و (قارن) سەری ببڕن، وەك شوکر و سوپاسێك بۆ خوای گەورە کە کاری ئەنجامدانی ئەو شەعیرە گەورەیە کە حەجی ماڵەکەیەتی بۆ ئاسانکردن، حوکمەکەشی واجبە لەسەریان سەر ببڕن .

2) سەربڕینی قەرەبووکردنەوە : ئەمەیش بۆ قەرەبوو کردنەوەی کەموکورتیەکە لەکاتی ئەنجامدانی حەج یان عومرەدا ڕوو دەدات، ئەویش کاتێك یەکێك لە واجبەکانی حەج ئەنجام نەدرێت، یان قەدەغەکراوێك لە قەدەغەکراوەکانی ناو حەج ئەنجام بدرێت، یان ڕێگریەك ڕوو بدات لە تەواو کردنی حەج یان عومرە .

جیاوازی نێوان ئەم دوو جۆرە لە سەربڕینیش ئەوەیە : ئەگەر کەسێك ئاژەڵی بۆ شوکر کردن سەر بڕی، واتا : بۆ حەجی (تمتع) و (قارن) بوو دەتوانێت خۆیشی لە گۆشتەکەی بخوات، بە

پێچەوانەی ئەو سەر بڕینەی وەك قەرەبوو سەر دەبڕێت، کە نابێت ئەو کەسەی ئەو ئاژەڵە سەر دەبڕێت لە گۆشتەکەی بخوات، بەڵکو دەبێت بیکات بە خێر و دابەشی بکات بەسەر هەژارانی شاری مەککەدا .

مەرجەکانی ئەو ئاژەڵەی سەر دەبڕیت :

1) لە (بهیمة الانعام) بێت، واتا : مەڕ و بزن و ووشتر و مانگا بێت.

2) دەبێت هیچ عەیب و کەمووکورتیەکی تێدا نەبێت .

3) ئەگەر ووشتر بوو، دەبێت پێنج ساڵی تەواو کردبێت، ئەمیش دەکرێت بۆ حەوت کەس سەر ببڕێت، ئەگەر مانگاش بوو دوو ساڵی تەواو کردبێت، ئەمەیش بۆ حەوت کەس دەبێت، ئەگەر مەڕ بوو شەش مانگی تەواو کردبێت، وە ئەگەر بزنیش بوو ساڵێکی تەواو کردبێت، ئەم دووانەی دواییان هەر یەکەی بۆ کەسێك دەبێت .

4) دەبێت لەو کاتەی کە لەسوننەتدا دیاری کراوە سەر ببڕێت، کە لە یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربانەوە دەست پێ دەکات هەتاوەکو خۆرئاوابوونی ڕۆژی سیانزەی (ذي الحجة) واتا چوارەم ڕۆژی جەژن.

5) دەبێت (هدي) سەر بڕین لە سنوری حەرەمی مەککەدا بێت، و دروست نییە لە دەرەوەی ئەو سنورە سەر ببڕێت .

دەیەم : مانەوەی شەو لە مینا :

حوکمی شەو مانەوە لە مینا : جمهوری زانایان مانەوەی شەو لە مینا بە واجب دەزانن، جا بۆیە هەرکەسێك شەو لە مینا نەمێنێتەوە (فدية) یەکی لەسەر واجب دەبێت، جا ئەگەر هەموو شەوەکان یان شەوێکیش بێت، ڕایەکی تر هەیە دەڵێت : ئەگەر کەسێك جگە لەو کەسانەی کە خاوەنی (عذر) بیانووی شەرعین، تەنها شەوێك لە مینا مایەوە، بەڵام شەوەکانی تری جێ بەجێ نەکرد و لەوێ نەمایەوە، ئەوە با بە پێی توانای خۆی خێر و صەدەقەیەك بکات، ئیمامی ئەحمەدیش بەلایەوە وایە، ئەگەر مانەوەی شەوی یازدە و دوازدەی بە ئەنجام نەگەیاند دەبێت شەکێك سەر

ببڕێت [25]، ئەم ڕایەش هەریەك لە شێخ ابن باز [26]، و شـێخ ابن عثمین پەسەندیان کردووە [27].

چ کەسانێک مانەوەی شەویان لەسەر نییە لە مینا ؟

کەسێك نەخۆش بێت، وە ئەو کەسەشی کە یارمەتیدەر و لەگەڵیایەتی، هەروەها ئەو کەسانەشی کە سەرگەرمی بەرژەوەندی و دابینکردنی پێداویستی حاجیانی ماڵی خودان، شەو مانەوەیان لە مینا لەسەر دەکەوێت ئەگەر وا پێویستی کرد کە شەو لە مینا نەمێننەوە، ئەمەش بە لێکۆڵینەوەی کەسانێك دەبێت کە ڕاوبۆچوونیان جێگای پەسەندکردنە .

چەندێک بەسە بۆ شەو مانەوە لە مینا ؟

دەبێت حاجیانی ماڵی خودا زۆربەی زۆری شەوەکانی یازدە و دوازدەی مانگی (ذي الحجة) لە مینا بمێننەوە ئەگەر (تعجل) پەلەیان بوو کە شەوی سیازدە نەمێننەوە، وە زۆربەی زۆری شەوەکانی یازدە و دوازدە و سیازدە بۆ ئەو کەسانەی کە (تأخر) دەکەن و پەلەیان نییە کە زوو لە مینا دەربچن .

هەندێک لەو هەڵە و کەموکورتیانەی کە حاجیان ئەنجامی دەدەن[28]:

ئەمەی کە دەیخەینە ڕوو هەندێك لەو هەڵە و کەموکورتیانەن کە حاجیان ئەنجامی دەدەن، پێویستە برایان و خوشکان ئاگاداری بن و دوور بکەونەوە لێی :

1) نیەتی لە حەجکردن بازرگانی و ڕیا و ڕوپامایی و ناو وناوبانگ خۆهەڵکیشان بێت بەسەر خەڵکیدا .

2) سەفەر کردنی ئافرەتان بۆ حەجکردن بەبێ مەحرەم .

3) هەندێك لە حاجیان وادەزانن کە دروست نییە نەعل لەپێ بکەن، یان کاتژمێر لەدەست بکەن، یان چاویلکە لەچاو بکەن، هەندێك شتی تر کە حاجی لەکاتی حەجکردنەکەیدا پێویستیەتی،

---

(25) الإنصاف في معرفة الراجح من الخلاف (36/4).

(26) مجموع فتاوى العلامة عبد العزيز بن باز رحمه الله (386/17).

(27) مجموع فتاوى ورسائل فضيلة الشيخ محمد بن صالح العثيمين (257/23).

(28) سەیری کتێبی (الحج) ی دانەر (لاپەڕە : 155) بکە .

ئەمەش یەکێکە لە هەڵەکان، لەڕاستیدا هەموو ئەو شتانەی کە ئاماژەمان پێدان دروستە حاجیان بەکاریان بهێنن .

4) هەندێك لە حاجیان وادەزانن ئیحرام لەو کاتەوە دەست پێ دەکات کە ئەو دوو پارچە قوماشە سپیەی لەخۆی ئالآند، بۆیە لەو کاتەوە کە لەخۆی دەئاڵێنێت ئیتر وازدەهێنێت لە قەدەغەکراوەکانی ناو ئیحرام، کە لەڕاستیدا ئیحرام لەو کاتەوە دەست پێ دەکات کە نیەتی حەج دەهێنێت، نەك لەو کاتەوەی کە ئەو دوو پارچە لەخۆی دەئاڵێنێت.

5) زۆربەی زۆری حاجیان خۆیان پابەند دەکەن بە هەندێك دوعا و ذیکری تایبەت لەکاتی تەوافکردندا، جا خۆیان بە تەنها بن یان هەندێك جار بەکۆمەڵیش ئەو دوعا و ذکیرانە دەکەن، ئەمەش یەکێکە لەو هەڵانەی کە حیاجیان ئەنجامی دەدەن، چونکە لەڕاستیدا تەوافکردن دوعا و نزایەکی تایبەتی نییە .

6) هەندێك لەحاجیان ڕوکنی یەمانی ماچ دەکەن، ئەمەش یەکێکی تر لە هەڵەکان، چونکە ڕوکنی یەمانی سوننەتە تەنها دەستی لێ بدرێت نەك ماچ بکرێت، خۆ ئەگەر حاجی بۆیشی نەکرا دەستی لێ بدات، سوننەت نییە دەستی بۆ هەڵببرڕێت و ئاماژەی بۆ بکرێت، وەك هەندێك لە حاجیان دەیکەن .

7) هەندێك لە حاجیان لەکاتی تەوافکردن و قەرەباڵەخیەکەیدا تەوافەکەیان لەناو (حجری ئیسماعیل) وە ئەنجام دەدەن، دەبێت ئەو کەسانە بزانن هەر شەوتێکی تەواف لە ناو (حجری ئیسماعیل) وە بکرێت تەواو نییە و دەبێت دووبارە بکرێتەوە، چونکە (حجری ئیسماعیل) بەشێکە لە کەعبە.

8) هەندێك لە حاجیان بە (مضطبع) ی دەمێننەوە واتا: چمکی قوماشەکەی سەر پشتیان هەر لە بنهەنگڵی ڕاستیان دەهێڵنەوە هەتاوەکو دوو ڕکات نوێژە سوننتەکەی پشت (مەقامی ئیبراهیم) یش دەکەن، ئەمەش یەکێکی ترە لە هەڵە و کەموکورتیەکان، چونکە پاش تەواوکردنی تەواف دەبێت حاجی شانی داپۆشێت .

9) هەندێك لە حاجیان وادەزانن دوو رکات نوێژە سوننەتکەی تەواف هەر دەبێت لە پشت (مەقامی ئیبراهیم) ـەوە بێت، ئەمەش ڕاست نییە، بەڵکو دروستە لە هەر جێگایەکی ناو مزگەوت

ئەنجام بدرێت، پێویستە حاجیان ئەوە بزانن کە لەبەر ئەنجامدانی ئەو ڕکاتە نوێژە ئەزیەت و ئازاری برایان و خوشکانی خۆیان نەدەن .

حەجكردن هەنگاو بە هەنگاو

- چێشت تەنگاوی ڕۆژی هەشتی مانگی (ذي الحجة) كە پێیشی دەوترێت (يوم التروية)[29] حاجی هەر لەو جێگایەی كە ماوەتەوە، جل وپۆشاك لەبەری خۆی دادەماڵێت و پاكو خاوێن خۆی دەشوات و بۆنی خۆش لەخۆی دەدات و سەر وڕیشی بە كەمێك زەیت چەور دەكات، ئەمجا دوو پارچە قوماشی سپی لەخۆی دەئاڵێنێت، بەیەكێكیان دامێن و قاچ و قولی دادەپۆشێت، بەوەی تریشیان شان وملی وبەرۆكی، ئەگەر كاتی نوێژە فەرزەكان بوو نوێژەكەی دەكات، وە گەرنا دوو ڕكات سوننەتی دەست نوێژ ئەنجام دەدات، كاتێكیش لە نوێژەكەی بوویەوە نیەتی ئیحرام دەهێنێت بۆ حەج كردن، دەڵێت : (لبيك اللهم حجا) یان (لبيك حجا) وە ئەگەر ترسی هەبوو لەوەی كە ڕێگریەكی بۆ دروست ببێت لە تەواوكردنی حەجەكەی ئەوا با بڵێت: {وإن حبسني حابس فمحلي حيث حبستني} خۆ ئەگەرهیچ ترسی نەبوو ئەوا پێویست بە ووتنی ئەمە ناكات .

- پاشان دەڕوات بۆ مینا و نوێژی نیوەڕۆ و عەسر و و مەغریب و عیشا بە كورتكراوەیی بەبێ كۆكردنەوە ئەنجام دەدات، چونكە پێغەمبەری خوا ﷺ لە مینا نوێژەكانی كوورت دەكردەوە بەبێ ئەوەی كۆیان بكاتەوە، مەبەست لە كورت كردنەوەیش ئەوەیە نوێژە چوار ڕكاتیەكان بە دوو ڕكات ئەنجام بدرێت .

- ڕۆژی نۆیەمی مانگی (ذي الحجة) كە بە ڕۆژی عەرەفە ناسراوە لەگەڵ خۆرهەڵهاتنی ئەو ڕۆژە حاجیان لە میناوە بەرەو عەرەفە بەرێدەكەون، وە سوننەتە لە لەلای مزگەوتی (النمرة) وە دابەزێتە ناو سنووری عەرەفە، خۆ ئەگەر بۆیشی نەكرا لەوێوە بچێتە ناو عەرەفە هیچ قەیدی ناكات، چونكە وەك ووتمان سوننەتە .

- كاتێكیش خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لایدا نوێژی نیوەڕۆ و عەسر بە كورت وكۆكراوەیی لەكاتی نیوەڕۆدا ئەنجام دەدات، واتا : پێشیان دەخات نەك دوایان بخات، ئەمجا پاش نوێژەكانیان حاجیان

---

(29) يوم التروية : ئەم ڕۆژە بۆیە بەم ناوەوە ناونراوە چونكە خەڵكی و حاجیان جاران لەو ڕۆژەگارەدا دەفر و قاپ و كونەی ئاوەكانیان لە شاری مەككە پڕ دەكرد و بەشی ئەو ماوەیەی كە لەوێ دەمێننەوە لەگەڵ خۆیاندا دەیانبردن بۆ مینا، چونكە لەو ڕۆژەگارەدا لە مینا ئاو نەبوو بۆ خواردنەوەی خۆیان و ووڵاخ و ماڵاتەكانیان، وە هەندێكی تر دەڵێن بۆیە بەم ناوەوە ناونراوە چونكە خوای گەورە لەو ڕۆژەدا مەناسیكەكانی حەجی فێری ئیبراهیم (سەلامی خوای لێ بێت) كردووە.

خۆیان یەکلایی دەکەنەوە بۆ یاد و ذیکری خودا و پاڕانەوە و دوعای خێر بۆ خۆیان و ماڵومنداڵ و خزم و کەسو کاریان، سوننەتە جاجیان بەدڵی شکاو و نواندنی زەلیلی بۆ پەروەردگاریان دەسەکانیان بەرز بکەنەوە ڕوو بکەنە قیبلە و زۆر لەخوای گەورە بپاڕێنەوە کە حەجەکەیان لێ قبوڵ بکات و بیکات بەمایەی سڕینەوەی تاوان و گوناهەکانیان، باشترین و چاکترین نزا و پاڕانەوە و ذکرێکیش کە پێغەمبەری خودا ﷺ لەو ڕۆژەدا کردبێتی ووتنەوەی ذیکری { لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير } با حاجیان کۆتایی ڕۆژی عەرەفە بەهەل بگرن و پێش ئەوەی ئەو جێگا و شوینە پیرۆزە بە جێ بهێڵن زۆر لەخوای گەورە بپاڕێنەوە و دواکانیان بۆ لای ئەو ذاتە پیرۆزە بەرز بکەنەوە و هەرچی نیاز و ڕازی خۆیان هەیە لای ئەو بیکەن، چونکە پەرروەردگار زۆر میهرەبان و بەڕەحمە لەگەڵ بەندەکانیادا و دەستی کەس بە بەتاڵی ناگەڕێنێتە دواوە، چونکە باشترین دوعا و نزا، دوعا و نزای ڕۆژی عەرەفەیە.

- پاش ڕۆژ ئاوا بوونیش بەرەوە (موزدەلیفە) بەرێدەکەون، کاتێکیش گەیشتنە ئەوێ، نوێژی مەغریب و عیشا بە بەیەکەوە و بەکۆکراوەیی ئەنجام دەدەن، خۆ ئەگەر ترسی ئەوەی هەبوو کە پاش نیوە شەو دەگاتە (موزدەلیفە) ئەوە دروستە پێش ئەوەش بگاتە ئەوێیش لەڕێگا نوێژەکانی ئەنجام بدات، چونکە دروست نییە نوێژ دوابخرێت بۆ دوای نیوە شەو.

- ئەو شەوە لە (موزدەلیفە) دەمێننەوە تا کاتی سپێدەی بەیان، ئەمجا نوێژی بەیانی بە بانگ و قامەتێك دەکەن، پاشان ئەگەر بۆیان کرا بۆ نزا و پاڕنەوە بەرەو (مشعر الحرام) بەرێ بکەون، و یەکخواپەرستی بۆ پەروەردگاریان دوپات بکەنەوە و زۆر (الله أکبر) بکەن، ئەمجا تا دونیا ڕووناك دەبێتەوە لەخوای گەورە بپاڕێنەوە، خۆ ئەگەر بۆیان نەکرا بچنە (مشعر الحرام) ئەوە دەکرێت هەر لەجێگای خۆیانەوە نزا و پاڕانەوەکانیان بکەن، بەڵام ئاگاداری ئەوە بن لەکاتی نزا و پاڕانەوەدا با دەسەکانیان بۆ ئاسمان بەرز بکەنەوە و ڕوویشیان لە قیبلە بێت .

- کاتێکش دونیا تەواو ڕووناك بوویەوە، و پێش ئەوەی خۆر هەڵبێت، بەرەو مینا بەرێ بکەون، کاتێك کە گەیشتنە میناش، کە یەکەم ڕۆژی جەژن دەکات جەمەرەی (العقبة)، ئەو جەمەرەیەی کە دەکەوێتە کۆتایی هەر سێ جەمەرەکەوە لەڕووی شاری مەککەوە بە حەوت بەردی یەك لەدوای یەك ڕەجم دەکات، هەر بەردێکیان بە ئەندازەی دەنکە نۆکێك ببن، لەگەڵ هەر بەرد هاوێشتنێکیش سوننەتە (الله أکبر) یێك بکات .

- کاتێکیش لە بەرد هاویشتنەکەی بوویەوە شەکێك سەر دەبڕێت، یان ووشترێك یان مانگایەك بۆ حەوت کەس، دوای ئەوە ئەگەر پیاو بوو سەری دەتراشێت، وە ئەگەر ئافرەتیش بوو هەموو پرچی کۆ دەکاتەوە و بە ئەندازەی سەری پەنجەیەك مووی پرچی هەڵدەقاچێت .

- دواتر دەچێت بۆ شاری مەککە بۆ ئەنجامدانی تەوافی (إفاضة)، و هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە، پاشان دەگەڕێتەوە بۆ مینا، هەردوو شەوی یازدە و دوازدەی مانگی (ذي الحجة) لەوێ دەمێنێتەوە، ڕۆژەکانیشی پاش ئەوەی خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لایدا بەرد دەدات لە هەر سێ جەمەرەکە، باشتریش وایە بە پێ بچێت بۆ بەردهاویشتنی جەمەرەکان، خۆ ئەگەر بە ئۆتۆمبیلیش یان سواری ئاژەڵێك بچێت هیچی تێدا نییە و دروستە، سەرەتا حەوت بەردی یەك لەدوای یەکی دەهاوێژێت بۆ جەمەرەی یەکەم، لەگەڵ هەموو بەردێکیشدا سوننەتە (الله أکبر) بکات، ئەو جەمەرەی کە دورترینیانە لەشاری مەککەوە، و پاش مزگەوتی (خیف) دێت، پاشان کەمێك بەدەستی ڕاستدا دەچێتە پێشەوە و دەستەکانی بەرز دەکاتەوە و ڕوو دەکاتە قیبلە و نزای خێر بۆ خۆی و کەسە نزیکەکانی و موسڵمانان بەگشتی بکات، خۆ ئەگەر نەیتوانی زۆر بە پێوە بوەستێت ئەوە هەر هێندەی سوننەتەکە جێ بەجێ بکات کەمێك نزای خێر بکات .

ئەمجا حەوت بەردی یەك لەدوای یەکی تر دەهاوێژێت بۆ جەمەرەی ناوەڕاست، لەگەڵ هەموو بەردێکیش (الله أکبر) دەکات، ئەمجا کەمێك دەچێتە پێشەوە و ئەگەر بۆی کرا دەستەکانی بەرز دەکاتەوە و بەدرێژی نزا و دوعای خێر دەکات، ئەگەر بۆیشی نەکرا بەدرێژی بوەستێت ئەوە هەر هێندەی کە سونەتەکە جێ بەجێ بکات نزای خێر دەکات .

پاشان حەوت بەردی یەك لەدوای یەك دەهاوێژێت بۆ جەمەرەی (العقبة) ئەو جەمەرەیەی کە دەکەوێتەر ڕووی شاری مەککەوە، و لەگەڵ هەموو بەردێکیشدا (الله أکبر) دەکات، هێندە هەیە لەپاش بەردهاوێشتن بۆ جەمەرەی (العقبة) دەبێت ئەوە بزانین سوننەت نییە بوەستیت بۆ نزا و دوعای خێر کردن .

- ئەمجا پاش ئەوەی کە شەوەکانی یازدە و دوزادەی مانگی (ذي الحجة) لە مینا مایەوە و ڕۆژەکانیشی هەر سێ جەمەرەکەی بەرد لێدا، ئەگەر وویستی پەلە بکات لە مینا نەمێنێتەوە ئەوە دەبێت پێش خۆر ئاوابوون لە مینا دەربچێت، خۆ ئەگەر نەیشی وویست پەلە بکات، ئەوا شەوی سیازدەیش دەمێنێتەوە و ڕۆژەکەیشی وەك ڕۆژەکانی تر هەر سێ جەمەرەکە بەرد لێدەدات، بێگومان پەلە نەکردنیش خێری زیاترە، ئەگەر هاتوو ڕۆژی دوازدەیەم پێش خۆرئاوابوون لە مینا دەرنەچوو

ئەوا واجب دەبێت لەسەری شەوی سیازدەهەمیش بمێنێتەوە، ورۆژەکەشی پاش ئەوەی خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لایدا هەر سێ جەمەرەکە بەرد لێ بدات، بەڵام ئەگەر هاتوو ڕۆژی دوازدەیەم بە غەیری وویستی خۆی دواکەوت لەوەی کە پێش خۆرئاوابوون لە مینا دەربچێت، وەك ئەوەی کەلوپەلەکەی پێچایەوە و ئامادەبوو بۆ دەرچوون لە مینا بەڵام بەهۆی قەرەباڵەخی ڕێگا و زۆری حاجیان و ئۆتۆمبیلەوە نەیتوانی پێش خۆرئاوابون لە مینا دەربچێت ئەوا واجب نابێت لەسەری بمێنێتەوە بۆ ڕۆژی دواتر کە دەکاتە ڕۆژی سیازدەیەم .

- دوای ئەوەی حاجیان ئەرکەکانی پاش ڕۆژی جەژنیان تەواو کرد، لە بەردهاوێشتنی جەمەرەکان و بەجێگەیاندنی (هەدی، سەربڕینی ئاژەڵ) و سەرتاشین، و تەوافی ئیفاضە، و سەعی نێوان صەفا و مەروە و مانەوەی شەوەکان لە مینا، ئەوا دەتوانن بگەڕێنەوە وولاتی خۆیان، بەڵام پێش ئەوەی بگەڕێنەوە واجبە تەوافی ماڵئاوایی (طواف الوداع) ئەنجام بدەن، ئەویش بە بەڵگەی ئەو فەرموودەیەی کە پێغەمبەرﷺ دەفەرموێت : { لا ينفر أحد حتى يكون آخر عهده بالبيت }[30] واتا : هیچ کەسێك لە ئێوە لە (حەرەم) دەرنەچێت هەتاوەکو کۆتا کاری تەواف کردن دەبێت بە دەوری بەیتدا، لە ڕیوایەتێکی تردا هاتووە:{ أمر النــاس أن يكون آخر عهدهم بالبيت إلا أنه خفف عن الحائض}[31] واتا : پێغەمبەر ﷺ فەرمانی کرد بەخەڵکی کە کۆتا کاریان تەوافی بەیت بێت، ئەوە نەبێت ئەم تەوافەی لەسەر ئافرەتانی خاوەن سوڕی مانگانە لابراوە .

کەواتە ئەو ئافرەتانەی کە لە سوڕی مانگانەدان یان لەخوێنی منداڵ بووندان تەوافی ماڵئاوایی (طواف الوداع) یان لەسەر واجب نییە .

- دەبێت ئەوە بزانین کۆتا کار کە حاجی دەبێت بیکات پاش ئەوەی خۆی پێچایەوە ئەوەیە تەوافی ماڵئاوایی (طواف الوداع) بکات، جا پاش تەوافی ماڵئاوایی ئەگەر چاوەڕێی هاوەڕێکانی کرد، یان خەریکی بارکردنی کەلوپەلەکەی بوو، یان لەسەر ڕێگا خەریکی کڕینی هەندێك پێداویستی بوو، هیچ قەیدی ناکات و زیان نادات لە تەوافەکەی، وە واجب نییە تەوافەکەی دووبارە بکاتەوە لەکاتێکدا نەبێت کە نیەتی دواخستنی سەفەری هەبێت بۆ وولاتەکەی، بۆ نموونە ئەگەر هاتوو نیەتی هەبوو سەر لەبەیانی سەفەر بکات، ودواتر تەوافی ماڵئاوایی کرد، بەڵام پاشان نیەتی هێنا

(30) رواه مسلم، في كتاب الحج، باب وجوب طواف الوداع وسقوطه عن الحائض (1327).

(31) رواه البخاري في الحج ، باب طواف الوداع (1755)؛ ومسلم في الحج ، باب وجوب طواف الوداع (1328).

که سەفەرەکەی دوابخات بۆ سەر لەئێوارە، لەم کاتەدا واجبە لەسەری کە جارێکی تر تەوافی ماڵئاوایی بکاتەوە، بۆ ئەوەی کۆتا کاری بریتی بێت لە تەوافی بەیت.

- ئەگەر هاتوو حاجیان نیەتی زیارەتکردنی مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ و شاری مەدینەیان هەبوو، دەتوانن پێش ئەنجامدانی حەج یان پاش حەج کردن ئەوا دەتوانن ئەو زیارەتە بکەن، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی:{ لا تشد الرحال إلا إلى ثلاثة مساجد: المسجد الحرام والمسجد الأقصى ومسجدي هذا }[32] واتا : کۆڵ و بار مەپێچنەوە بە مەبەستی سەفەرکردن و ڕۆیشتن بۆ هیچ مزگەوتێك بە مەبەستی خواپەرستی بۆ سێ مزگەوت نەبێت : مزگەوتی حەرام (لە مەککە)، و مزگەوتی ئەقصا (لە بیت المقدس)، و مزگەوتەکەی من (لە مەدینەی منەووەرە) .

جا دەبێت بزانین زیارەتکردنی شاری مەدینەیش دەبێت مەبەست و نیەت لێی خواپەرستی و عیبادەت بێت لە مزگەوتی پێغەمبەری خوا ﷺ، نەك تەنها مەبەست پێی زیارەتکردنی گۆڕەکەی پێغەمبەری خوا ﷺ بێت، چونکە عیبادەتکردن لەمزگەوتی پێغەمبەری خوا ﷺ فەزڵێکی گەورەی هەیە، ئەوەتانێ پێغەمبەر ﷺ لەبارەی نوێژکردنەوە لەمزگەوتەکەی خۆی فەرموویەتی: {صلاة في مسجدي هذا خير من ألف صلاة فيما سواه إلا المسجد الحرام }[33] واتا : نوێژێك لەم مزگەوتەی من هەزار جار خێری زیاترە لەمزگەوتەکانی تر، جگە لە مزگەوتی حەرام نەبێت (چونکە لە فەرموودەیەکی تردا هاتووە نوێژێك لە مزگەوتی حەرام خێری صەد جار لە نوێژی مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ زیاترە)[34].

جا برای حاجی بەرێزم : کاتێك گەیشتیتە مەدینە بڕۆ بۆ مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ، سەرەتا قاچی ڕاستت پێش بخە و ئەم ذیکرە بخوێنە:

{ بسم الله، والصلاة والسلام على رسول الله، اللهم اغفر لي ذنوبي وافتح لي أبواب رحمتك، أعوذ بالله العظيم، وبوجهه الكريم، وبسلطانه القديم من الشيطان الرجيم } ئەمجا دوای ئەوە هەرچەندێکی دەوێت نوێژ بکات، بەڵام واباشترە ئەگەر کرا لەناو (ڕەوضە) بێت، کە دەکەوێتە نێوان گۆڕەکەی پێغەمبەر ﷺ

---

(32) رواه البخاري ومسلم .

(33) رواه البخاري ومسلم .

(34) وعن ابن الزبير (رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله ﷺ : { صلاة في مسجدي هذا أفضل من ألف صلاة فيما سواه، إلا المسجد الحرام، وصلاة المسجد الحرام أفضل من صلاة في مسجدي هذا بمائة صلاة } (رواه أحمد، وصححه ابن حبان) .

و مینبەرەکەیەوە، چونکە ئەو جێگایە باخێکە لەباخەکانی بەهەشت، وەك پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : { ما بين بيتي ومنبري روضة من رياض الجنة }[35] واتا : نێوان ماڵەکەم و مینبەرەکەم باخێکە لەباخەکانی بەهەشت .

جا کە لەنوێژکردن تەواو بوو، ئەو کاتە لە گۆڕی پێغەمبەری خوا ﷺ نزیك بێتەوە بە ئەدەبێکەوە سەلامی لێ بکات وبڵێ : { السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، اللهم صل على محمد، وعلى آل محمد كما صليت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد، اللهم بارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على إبراهيم وعلى آل إبراهيم إنك حميد مجيد. أشهد أنك رسول الله حقاً، وأنك قد بلغت الرسالة، وأديت الأمانة، ونصحت الأمة، وجاهدت في الله حق جهاده، فجزاك الله عن أمتك أفضل ما جزى نبيًّا عن أمته} دواتر کەمێك بەلای ڕاستدا بڕوات و سەلام لە ئەبو بەکری صدیق بکات (خوای لێ ڕازی بێت) و داوای ڕەزامەندی خوای گەورەی بۆ بکات، ئەمجا کەمێکی تر بچێت بڕوات بەولاوە و سەلام لە عومەری کوڕی خەتاب بکات (خوای لێ ڕازی بێت) و داوای ڕەزامەندی خوای گەورەی بۆ بکات، خۆ ئەگەر نزا و دوعای خێری بۆ ئەبو بەکری صدیق و عومەری کوڕی خەتاب کرد (خوایان لێ ڕازی بێت) بەشێوەیەکی جوان و پەسەند ئەوە کارێکی باشە .

- ئەبێت بزانین ئافرەت نابێت زیارەتی گۆڕی پێغەمبەری خوا بکات ﷺ چونکە لەفەرموودەیەکدا پێغەمبەر ﷺ نەفرینی کردووە لەو ئافرەتانەی کە زیارەتی گۆڕەکان دەکەن، و گۆڕەکان دەکەن بەشوێنی نوێژ و دەیکەن بەچراخان[36]، بەڵام دەکرێت هەر لەناو مزگەوتەکەی پێغەمبەری خواوە ﷺ کە نوێژی تێدا دەکات سەلامیشی لێ بکات، چونکە گومان لەوەدا نییە لەهەر جێگایەکەوە صەلات و سەلام لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ بدەیت پێی دەگات .

جا دواتر سوننەتە پیاوان سەردانی گۆڕستانی بەقیع بکەن کە زۆرێك لە گۆڕی هاوەڵە بەرێزەکانی لێیە، کە چوویە ناویەوە سوننەتە ئەم ذیکرە بخوێنێت : { السلام عليكم أهل الديار من

---

(35) رواه البخاري (1196) ومسلم (1391) .

(36) رواه أحمد (458/4) رقم (1926)، وأبو داود في كتاب الجنائز ــ باب في زيارة النساء القبور ــ رقم (2817)، والترمذي في أبواب الصلاة ــ باب ما جاء في كراهية أن يتخذ على القبر مسجدا ــ رقم (294)، والنسائي في كتاب الجنائز ــ باب التغليظ في اتخاذ السرج على القبور ــ رقم (2016)، وحسنه الألباني في المشكاة رقم (740).

المؤمنين والمسلمين وإنا إن شاء الله بكم لاحقون، يرحم الله المستقدمين منا ومنكم والمستأخرين، نسأل الله لنا ولكم العافية، اللهم لا تحرمنا أجرهم، ولا تفتنا بعدهم، واغفر لنا ولهم}[37] .

([37]) رواه مسلم في كتاب الجنائز ،باب ما يقال عند دخول القبور والدعاء لأهلها برقم (974) (975)، وابن ماجه في كتاب ما جاء في الجنائز، باب ما جاء فيما يقال إذا دخل المقابر برقم (1547).

عومرە و ئەحكامەكانی

پێناسەی عومرە : عومرەکردن بریتیە لە عیبادەتکردنێکی تایبەت کە دەبێت لە جێگایەکی تایبەت ئیحرامی بۆ ببەسترێت، و هەر بە ئیحرامەوە تەواف بە دەوری کەعبەدا بکرێت، وپاشان هاتووچۆی نێوان صەفا و مەروە ئەنجام بدرێت و پاش تەواوکردنی ئەو هاتوچۆیە بە تاشین یان کورت کردنەوەی مووی سەر بۆ پیاوان و قرتاندنی بە ئەندازەی سەری پەنجەیەك بۆ ئافرەتان تەواو دەبێت[38] .

حوكمی عومرە :

لەسەر ڕای پەسەندی زانایان عومرە کردن لە ژیاندا یەکجار واجبە [39] ئەویش بە بەڵگەی ئەو فەرموودەیەی کە عائیشەی دایکی باوەڕداران (خوای لێ ڕازی بێت) دەگێڕێتەوە کە پرسیاری کرد لە پێغەمبەری خوا ﷺ : ئایا ئافرەتان جیهادیان لەسەر واجبە ؟ ئەویش لەوەڵامدا فەرمووی: {نعم عليهن جهاد لا قتال فيه: الحج والعمرة}[40] واتا: بەڵێ جیهادێکیان لەسەر واجبە کە کوشتن وبڕینی تێدا نییە، ئەویش حەج و عومرەیە .

چۆنیەتی ئەنجامدانی عومرە :

هەرکاتێك هەر موسڵمانێك وویستی عومرە ئەنجام بدات، لەکاتی ئیحرام بەستنی حەجدا چی دەکرێت لە کاتی ئیحرامی بەستنی عومرەیشدا بیکات، لە خۆشۆردن و بۆنی خۆش لەخۆدان و نوێژکردن، پاشان نیەتی ئیحـرامی عومرە بهێنێت و بڵێ: (لبيك اللهم عمرة) .

- پاشان بەدەنگی بەرز دەست بکات بەووتنەوەی ذیکری « لبيك اللهم لبيك، لبيك لا شريك لك لبيك، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك » بەڵام ئافرەتان دەبێت بە دەنگی بەرز ئەم ذیکرە نەڵێنەوە.

- ئەگەر کەسێك ترسی ئەوەی هەبوو کە ڕێگریەك یان کۆسپ و تەگەرەیەك بێتە پێشی، ئەوە پێویستە لە دوایی نیەتی ئیحرام هێنان بڵێ : (فإن حبسني حابس فمحلي حيث حبستني).

---

(38) الممتع شرح زاد المستقنع، للشيخ ابن عثيمين رحمه الله (8/7).

(39) المغني (13/5) ، روضة الطالبين (17/3).

(40) رواه أحمد (165/71/6) وابن ماجه في المناسك، باب الحج جهاد النساء (2901) وصححه الألباني في الإرواء برقم (981)

کاتێکیش گەیشتە ناو (بیت الحرام) کەعبەی پیرۆز قاچی ڕاستی پێش بخات و بڵێ : (بسم الله، والصلاة والسلام على رسول الله، اللهم اغفر لي ذنوبي، وافتح لي أبواب رحمتك).

- پاشان بڕوات بۆ دەست کردن بە تەواف کردن بە دەوری کەعبەی پرۆزدا، ئەگەر بۆی کرا دەست بدات لە (حجر الاسود) و ماچیشی بکات، بەڵام ئەگەر بۆی نەکرا تەنها بە دەستی (إشارة) ئاماژەی بۆ بکات و (الله أکبر) ی لەگەڵدا بکات، وسونەت نییە دەستی ماچ بکات.

- لەکاتی تەواف کردنیشدا دەتوانێت هەر دوعا و نزایەکی خێر کە دەیەوێت بۆ خۆی و خزم و کەسوکاری و موسڵمانان بەگشتی بکات، یان هەر ذیکر و ویردێکی تری مەشروع .

- کاتێکیش گەیشتە ڕوکنی یەمانی ئەگەر بۆی کرا دەستی پێدا بهێنێت، وە ئەگەر نەیشیتوانی ئەوا گرنگ نییە، بەڵام سوننەتیش نییە ئاماژەی بۆ بکات .

- ئەو کەسەی دەیەوێت عومرە بکات لەسەرەتای دەست پێکردنی تەوافەوە تا کۆتای دێت سوننەت وایە (إضطباع) بکات، واتا: ناوەڕاستی ئەو پارچە قوماشە یان ئەو پارچە خاولیەی کە دەیدات بە سەروشان وملیدا، لەبنهەنگڵی ڕاستیەوە بیهێنیتەوە و بیدات بەسەر شانی چەپیدا، ئەمەش تایبەتە بە تەوافی (قدوم) بۆ عومرە و حەج، نەك بۆ تەوافی ئیفاضە .

- لەکاتی تەواف کردنیشدا سوننەت لە سێ شەوتی یەکەمدا کەمێك هەنگاوەکانی خێراتر بکات و هەڕوەلە بکات، بەڵام ئەگەر هاتوو زانی هەروەلەکردنی دەبێتە مایەی ئەزیەت و ئازار بۆ کەسانی تر ئەوە با ئەو هەڕوەلەیە نەکات، چونکە هەڕوەلە کردن سوننەت و ئەزیەت نەدانی خەڵکی بەتایبەتی لەو جێگا پیرۆزانەیشدا واجبە.

- کاتێکیش لە تەواف کردن لێ بوویەوە، ئەوا سوننەتە لە پشت مەقامی ئیبراهیمەوە دوو رکات نوێژ بکات.

- ئەمجا دەچێت بۆ هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە، کاتێك لە صەفا نزیك بوویەوە سوننەتە ئەو ئایەتە بخوێنێت : ﴿ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِۖ فَمَنۡ حَجَّ ٱلۡبَيۡتَ أَوِ ٱعۡتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَاۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ١٥٨ ﴾ دواتر دەچێتە سەر صەفا تا ئەو ئەندازەی کە کەعبەی پیرۆزی لێ دەردەکەوێت، جا ئەو کاتە ڕووی تێ بکات و دەستەکانی بەرز بکاتەوە و سوپاسی خوای گەورە بکات و نزا و دوعای خێر بکات.

- جا كە لە نزا و دوعاكانی بویەوە دەست بكات بە رۆشتن بۆ مەروە، وە كاتێكیش گەیشتە پەرچەمە سەوزەكە (ئێستا بەچەند گڵۆپێكی سەوز) دەست نیشان كراوە، سونەتە دەست بكات بە هەروەلە كردن بەڵام بەو مەرجەی نەبێت بە مایەی ئەزیەت و ئازاری كەسانی تر، جا هەر كاتێك گەیشتە كۆتایی گڵۆپە سەوزەكان ئیتر ڕۆشتنەكەی ئاسایی بكاتەوە، تا دەگاتە سەر مەروە، ئەوەی كە لەسەر صەفا كردی لەسەر مەروەیش بیكاتەوە .

- كاتێكیش لە هەر حەوت هاتوچۆكەی نێوان صەفا و مەروە بویەوە، سەری دەتاشێت، یان هەموو سەری كورت دەكاتەوە، بەڵام ئافرەتان هەموو پرچیان كۆدەكەنەوە و بە ئەندازەی سەری پەنجەیەكی لێ دەقرتێنن، كە نزیك بە دوو سانتیمەتر دەكات .

- هێندەش هەیە دەبێت عومرەكارانی بەرێز بزانن ڕۆیشتن لە صەفاوە بۆ مەروە جارێكە و هاتنەوەیش لە مەرووەوە بۆ صەفا جارێكی ترە .

- بەمەش موسڵمانانی بەرێز لە عومرەكەیان دەبنەوە .

ئەركانەكانی عومرە :

عومرە سێ ڕوكنی هەیە :

1) ئیحرام بەستن .

2) تەواف كردن بەدەوری كەعبەدا .

3) هاتوچۆی نێوان صەفا و مەروە .

واجبەكانی عومرە :

واجبەكانی عومرە دوانن :

1) ئیحرام بەستن لە میقات .

2) سەرتاشین یان كوورت كردنەوەی .

تێبینی : هەركەسێك یەكێك لە ڕوكنەكانی عومرە نەكات، ئەوا عومرەكەی بەتاڵە دەبێتەوە، وە هەركەسیك واجبێك لە واجبەكان ئەنجام نەدات، ئەوا عومرەكەی بەتاڵ نابێتەوە بەڵام دەبێت

فدیەیەك بدات كە بریتیە لە سەر بڕینی ئاژەڵێك لە حەرەمی مەككە و دابەشكردنی بەسەر هەژارانی ئەو شارەدا .

پێڕستی بابەتەکان

	ناونیشان	لاپەڕە
1	پێناسەی حەج	2
2	فەزڵەکانی حەج	3
3	ئامانجەکانی حەج	5
4	مەرجەکانی حەج	7
5	واجبەکانی حەج	7
6	کات و جێگاکانی نیەتی ئیحرام هێنان بەحەج	9
7	مەناسیەکەکانی حەج	11
8	واجبەکانی ئیحرام	12
9	قەدەغەکراوەکانی ناو ئحیرام	13
10	وەستان لە عەرەفە	17
11	مانەوەی شەو لە موزدەلیفە	20
12	بەرد دان لە جەمەرەکان	22
13	سەر بڕینی ئاژەڵ	25
14	حەجکردن هەنگاو بە هەنگاو	30
15	عومرە و ئەحکامەکانی	37

IslamHouse.com